



DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 41

(2003–2004)

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2003,
eksportkontroll og internasjonalt
ikke-spredningssamarbeid

Innhold

1	Innledning og sammendrag	5	7.4	Eksporten fordelt på vareposisjonene i liste I	30
2	Eksportkontrollregelverket	9	7.5	Eksporten av forsvarsmateriell fordelt på land og varegrupper i liste I	30
2.1	Arbeidet med oppdatering av regelverket	10		Tjenester for utenlandske oppdragsgivere	38
2.2	Utenriksdepartementets retningslinjer	11	7.6	Reparasjoner for utenlandske oppdragsgivere	38
2.3	EUs adferdskodeks	12	7.7	Utviklingen av eksporten av forsvarsmateriell, tjenester og reparasjoner 1999-2003.....	39
3	Utenriksdepartementets arbeid for økt åpenhet	14	7.8	Avslag på søknader om eksport av forsvarsmateriell i 2003.....	39
4	Utenriksdepartementets saksbehandling og samarbeidet med andre instanser	15	7.9	Formidling og overføring av produksjonsrettigheter	39
4.1	Eksportkontroll av forsvarsmateriell	15	7.10	Oversikt over bedrifter som har rapportert om eksport i 2003.....	40
4.2	Eksportkontroll av flerbruksvarer	16	7.11		
4.3	Det norske eksportkontrollapparatet	18			
5	Multilateralt eksportkontroll samarbeid og tiltak mot terrorisme	20			
6	Norsk forsvarsindustri og internasjonalt samarbeid	26			
7	Eksporten av forsvarsmateriell i 2003	27			
7.1	Eksporten av kategori-A materiell fordelt på grupper av land.....	28			
7.2	Eksporten av kategori-B materiell fordelt på grupper av land.....	28			
7.3	Eksporten av forsvarsmateriell fordelt på land	28			
				Vedlegg	
			1	Utenriksdepartementets forskrifter av 10. januar 1989 til gjennomføring av utførselsreguleringen for strategiske varer, tjenester og teknologi, med senere endringer ...	41
			2	Retningslinjer av 28. februar 1992 for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, militært materiell, samt teknologi og tjenester for militære formål	44
			3	Oversikt over medlemskap i de multilaterale eksportkontrollregimene.....	48

Forklaring på forkortelser

AG	Australia Group	Australia-gruppen (multilateralt eksportkontroll-samarbeid for kjemiske/biologiske våpen)
BWC	Biological Weapons Convention	Konvensjonen mot biologiske våpen
CWC	Chemical Weapons Convention	Kjemivåpenkonvensjonen
ECOWAS	Economic Community of West African States	Det økonomiske fellesskapet av vestafrikanske stater
FFI		Forsvarets forskningsinstitutt
IAEA	International Atomic Energy Agency	Det internasjonale atomenergi-byrået
IFE		Institutt for energiteknikk
MTCR	Missile Technology Control Regime	Regimet for eksportkontroll av missilteknologi
NSG	Nuclear Suppliers Group	Gruppen av leverandørland for eksportkontroll av kjernefysisk materiale og relevante flerbruksvarer
NPT	Non-Proliferation Treaty	Ikke-spredningsavtalen for kjernefysiske våpen
OSSE	Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)	Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa
PST		Politiets sikkerhetstjeneste
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute	Stockholm Internasjonale Fredsforskningsinstitutt
TAD		Toll- og avgiftsdirektoratet
WA	The Wassenaar Arrangement	Wassenaar-samarbeidet (multilat. eksportkontroll-samarbeid for konvensjonelle våpen og flerbruksvarer)



DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 41

(2003–2004)

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2003, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

*Tilråding fra Utenriksdepartementet av 28. mai 2004,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Bondevik II)*

1 Innledning og sammendrag

Verdien av den samlede eksporten av forsvarsmateriell i 2003 var omlag 3,024 milliarder kroner. Av dette utgjorde tjenester ca. 1,85 millioner kroner og reparasjoner utført i Norge for utenlandske oppdragsgivere nærmere 17 millioner kroner. Til sammenligning var den samlede verdien av eksporten omlag 2,4 milliarder kroner i 2002. Av dette utgjorde tjenester ca. 16,7 millioner kroner, mens reparasjoner for utenlandske oppdragsgivere utgjorde nærmere 42 millioner kroner.

Økningen i eksporten i 2003 skyldes i hovedsak levering av luftvernssystemer i forbindelse med Sjøforsvarets nye fregatter som er under bygging i Spania. I tillegg fant det sted en generell økning fordelt på de tradisjonelle mottakerne av norsk forsvarsmateriell. Dette gjaldt særlig eksport til Australia, Canada, Storbritannia, Sverige og Tyskland. Det har vært noe nedgang i eksporten i 2003 til Finland, Frankrike, Hellas, Tyrkia og USA.

Utenriksdepartementets kontroll med eksport av våpen og militært materiell er basert på en egen lov, forskrift og retningslinjer for Departementets behandling av søknader om tillatelse til

eksport av forsvarsmateriell. Utgangspunktet for gjeldende regelverk og praksis er en regjeringserklæring og et stortingsvedtak av 11. mars 1959. Erklæringen slo fast at «hovedsynspunktet bør være at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammunisjon til områder hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig». Stortinget tok «til etterretning den erklæring Statsministeren på vegne av Regjeringen har lagt frem. Stortinget vil sterkt understreke at eksport av våpen og ammunisjon fra Norge bare må skje etter en omhyggelig vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område. Denne vurderingen må være avgjørende for om eksport skal finne sted».

Meldingen som Regjeringen legger frem gjelder kontroll med utførsel i 2003 av våpen og militært materiell¹ beskrevet på Utenriksdepartementets liste I, samt tjenester og teknologi knyttet til

¹ Heretter omtalt som forsvarsmateriell. Utenriksdepartementets liste I (vedlegg 1) beskriver dette materiellet og tilhørende teknologi. Oversiktene i meldingens kapittel syv omfatter bare verdien av utførte varer og tilhørende teknologi beskrevet på liste I, samt tjenester knyttet til disse varene.

disse varene. Varene på liste I omfatter både A-materiell, som er våpensystemer og ammunisjon, og B-materiell, som er annet utstyr utviklet eller modifisert for militære formål.

Eksportkontrollen tar også sikte på å hindre at varer og teknologi for fremstilling av masseødeliggelsesvåpen utføres i strid med norsk regelverk, internasjonale avtaler og internasjonalt samarbeid som Norge har sluttet seg til.

Utenriksdepartementet varslet i meldingene om eksport av forsvarsmateriell i 2001 og i 2002² en gjennomgang av eksportkontrollregelverket med sikte på styrking i tilknytning til terrorismeaspektet. Utenrikskomiteen viste i Innst. S. nr. 41 (2003-2004) om eksport av forsvarsmateriell i 2002 til at det ikke forelå et resultat.

Gjennomgangen av eksportkontrollregelverket har måttet ses i sammenheng med andre rettslige prosesser som ble igangsatt etter terroranslagene mot amerikanske mål 11. september 2001. Hensikten med de forslag til lovendringer som er under utarbeidelse i Utenriksdepartementet er å bidra til å styrke kontrollen med eksport av sensitive varer, teknologi og tjenester som kan benyttes for terrorformål. Også andre departementer arbeider med forslag til lov- og regelendringer som ledd i kampen mot internasjonal terrorisme. Det har vært behov for samordning av lovgivningsaktivitetene, og de nødvendige rettslige vurderinger og avklaringer har vist seg mer komplekse og tidkrevende enn opprinnelig forutsatt.

Regjeringen tar sikte på innen utgangen av 2004 å fremlegge et forslag til endring av eksportkontrollloven for å inkludere terrorismeaspektet. Endringsforslaget vil også inneholde regler om kontroll med formidling av visse kjernefysiske varer mellom tredjeland.

Det er også behov for å foreta endringer i forskriften til eksportkontrollloven. Hovedbegrunnelsen for forskriftsendringene er å forenkle regelverket og gjøre det mer tidsmessig. Det tas sikte på å avslutte arbeidet med forskriftsendringene i løpet av 2004. I kapittel 2 redegjøres det nærmere for eksportkontrollregelverket og arbeidet med regelverksendringene.

I internasjonal sammenheng var Norge tidlig ute med åpenhet om eksporten av forsvarsmateriell. Offentlighetens behov for åpenhet og innsyn i denne handelen var en viktig begrunnelse da den første meldingen ble fremlagt i 1996.

I Innst. S. nr. 41 (2003-2004) anmodes Regje-

ringen om å utrede muligheten for å praktisere økt åpenhet om eksport av forsvarsmateriell nasjonalt og internasjonalt, herunder rutiner for Stortingets innsyn. Videre etterspørres en nærmere redegjørelse for dette i meldingen om eksport av forsvarsmateriell i 2003.

I kapittel 3 redegjøres det nærmere for arbeidet med økt åpenhet. En rekke tiltak er iverksatt i tilknytning til årets melding for å gi økt innsyn i eksporten av forsvarsmateriell. Informasjonen som gis om eksporten er mer detaljert enn i tidligere meldinger. Det er lagt vekt på å beskrive i større detalj varene og teknologien som er utført, samt å opplyse hvilke land som har mottatt varene. Med sikte på å oppnå en mer oversiktelig fremstilling av omfanget av eksporten er det utarbeidet diagrammer og grafiske fremstillinger. I tillegg gis det for første gang informasjon om avslag på lisensøknader. Det gis også informasjon om formidling av forsvarsmateriell mellom tredjeland og om overføring av produksjonsrettigheter av forsvarsmateriell til utlandet.

Utenriksdepartementet kan kreve at eksportørene fremlegger enhver opplysning som anses nødvendig i forbindelse med behandlingen av søknader om eksportlisens. Den vide retten til innhenting av bedriftssensitiv informasjon har sitt motstykke i taushetsbestemmelsene i loven. Departementet tilstreber økt åpenhet i eksportkontrollsaker, og er innstilt på å være så åpen som mulig uten å komme i konflikt med taushetsbestemmelsene i loven.

Regjeringen anser at Stortingets løpende behov for innsyn i eksporten av forsvarsmateriell bør kunne ivaretas gjennom den årlige Stortingsmeldingen om eksport av forsvarsmateriell med de endringer som nå er iverksatt for å sikre økt åpenhet og innsyn.

Som ledd i målsettingen om åpenhet omkring internasjonal våpenhandel vil et sammendrag av Stortingsmeldingen med tabellene bli oversatt til engelsk og fordelt i FN og andre aktuelle internasjonale fora. Meldingen vil også bli lagt ut på departementets hjemmeside (www.eksportkontroll.mfa.no).

I kapittel 4 gis det en beskrivelse av Utenriksdepartementets saksbehandling i eksportkontrollsaker. Det redegjøres for Utenriksdepartementets behandling av søknader om utførselstillatelse for både forsvarsmateriell (liste I) og flerbruksvarer³ (liste II).

² Hhv. St.meld.nr. 29 (2001-2002) og St.meld.nr. 35 (2002-2003).

³ Flerbruksvarer har i utgangspunktet sivile bruksområder, men kan i tillegg ha viktige militære anvendelser.

I Innst. S. nr. 41 (2003-2004) om eksporten av forsvarsmateriell i 2002 vises det til at politiske situasjoner stadig skifter, at nødvendig oppdatering av regelverket må skje fortløpende, at dette også må gjelde varer i forbindelse med vedlikehold, reparasjoner og reservedeler, og at det krever et nært samarbeid mellom Utenriksdepartementet og eksportørene.

Utenriksdepartementet arbeider fortløpende med å sikre et tidsmessig og effektivt regelverk til enhver tid. Som forvaltnings- og kontrollorgan legger Utenriksdepartementet betydelig vekt på nært samarbeid med den enkelte eksportør fra sak til sak. Når det gis tillatelse til salg av forsvarsmateriell vil spørsmålet om fremtidig vedlikehold, reparasjoner og leveranse av reservedeler inngå i departementets totalvurdering. Hensynet til norske leverandørers troverdighet som handelspartnere er også et forhold som myndighetene må ta i betraktning når det gjelder å gi tillatelse til oppfølgingsleveranser.

For å sikre gjennomføring av en forsvarlig og effektiv eksportkontroll samarbeider Utenriksdepartementet med andre instanser, særlig Tollvesenet, Politiets sikkerhetstjeneste og Forsvarets forskningsinstitutt. Utenriksdepartementet tok i 2003 initiativ til å styrke dette samarbeidet.

Norge deltar i det omfattende internasjonale samarbeidet som er etablert på eksportkontroll- og ikke-spredningsområdet. Kontrollen med flerbruksvarer (liste II) bygger i sin helhet på det internasjonale eksportkontroll-samarbeidet. Handelen med konvensjonelle våpen og militært materiell (liste I) er i utgangspunktet et nasjonalt ansvar, men også her har utviklingen de senere år gått i retning av økt internasjonal dialog og koordinering. Arbeidet har de siste årene vært ytterligere drevet frem av kravet til økt åpenhet om handelen med forsvarsmateriell.

Det internasjonale samarbeidet om eksportkontroll og ikke-spredning er betydelig styrket etter terroranslagene mot amerikanske mål 11. september 2001. Økt internasjonal innsats har også ført til økte forventninger når det gjelder de enkelte lands evne til etterlevelse og gjennomføring av eksportkontroll. Innenfor rammen av de fem multilaterale eksportkontrollregimene er det siden 2001 oppnådd enighet om å styrke og videreutvikle samarbeidet på flere områder, og drøftelser pågår fremdeles om hvordan økt innsats gjennom eksportkontroll kan bidra til ytterligere å hindre spredning av våpen og oppbygging av offensiv militær slagkraft som kan true internasjonal sikkerhet.

Egne ekspertfora for håndhevelse og kontroll er etablert, og informasjonsutvekslingen mellom deltakerlandene er betydelig styrket. I 2003 gjennomførte Wassenaar-samarbeidet omfattende forhandlinger som førte til styrking og videreutvikling av samarbeidet om kontroll med konvensjonelle våpen og sensitiv høyteknologi. Det ble bl.a. oppnådd enighet om felles kriterier for kontroll med bærbare luftvernssystemer (MANPADS) og håndvåpen. Norge ledet forhandlingene innenfor Wassenaar-samarbeidet⁴ som førte til enighet om felles kriterier for kontroll med formidling av våpen mellom tredjeland.

Norge sluttet seg til EUs adferdskodeks for eksport av våpen og militært materiell i 1998. Som ledd i arbeidet for styrket kontroll er Norge i dialog med EU om et nærmere samarbeid og åpenhet innenfor rammen av EUs adferdskodeks. Kodeksen danner i økende grad et internasjonalt rammeverk for prinsippene om leveranser av våpen og militært materiell. EU-kodeksen, samt vedtakene om standarder for eksport av forsvarsmateriell fattet av Wassenaar-samarbeidet (WA) legger også føringer for den norske praktiseringen på dette området. Kodeksens åtte kriterier og WA-vedtakene etterleves innenfor rammen av det norske regelverket.

Norge gjennomfører relevante vedtak om våpenembargoer fattet av FNs Sikkerhetsråd og i OSSE, uavhengig av om de har bindende eller ikke-bindende karakter. Imidlertid er det bare bindende FN-vedtak som blir gjort til norsk rett. I praksis har Norge også sluttet seg til og etterlever EU-vedtak om våpenembargoer. Dette er en politikk Regjeringen tar sikte på å videreføre.

Norge har et nært samarbeid med øvrige nordiske og andre nærstående land om eksportkontrollspørsmål. Det avholdes halvårlige nordisk-baltiske konsultasjoner om ikke-spredning og eksportkontroll. Det er tatt et særlig initiativ rettet mot styrking av eksportkontrollen i de baltiske landene. Fra norsk side legges det betydelig vekt på å bidra til å styrke det internasjonale ikke-sprednings- og eksportkontrollarbeidet gjennom dialog og kompetanseoverføring. I kapittel 5 redegjøres det nærmere for det internasjonale samarbeidet om eksportkontroll og ikke-spredning, herunder tiltak mot terrorisme.

De siste årene har forsvarsindustrien gjennomgått betydelige tilpasninger til et endret internasjonalt marked. Omstrukturering og internasjonal

⁴ Multilateralt eksportkontrollregime for konvensjonelle våpen og sensitive flerbruksvarer.

nalisering har ført til at norske forsvarsmateriellbedrifter har satset på utvikling av nisjekompetanse innenfor rammen av flernasjonalt samarbeid. Regjeringen tar sikte på å videreføre denne linjen for å sikre norske bedrifters deltakelse i internasjonalt materiellsamarbeid. Det redegjøres nærmere for dette i kapittel 6.

Tallmaterialet som ligger til grunn for oversik-

tene over eksport, utførte tjenester og reparasjoner for utenlandske oppdragsgivere på forsvarsmateriellområdet fremgår i kapittel 7. Verdien av eksporten representerer reelle salg og er basert på eksportørens egne rapporter. Departementet kontrollerer rapportene mot innvilgede tillatelser og lisenser.

2 Eksportkontrollregelverket

Utenriksdepartementet har ansvaret for kontrollen med eksport fra Norge av våpen, ammunisjon og annet militært materiell¹, flerbruksvarer², teknologi og tjenester. Kontrollen utøves på grunnlag av eksportkontrollloven, forskrifter, retningslinjer og kontrol-lister.

Eksportkontrollloven

Lov av 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. er grunnlaget for eksportkontrollen. Alle varer og tjenester og all teknologi som kan være av betydning for andre lands utvikling, produksjon eller anvendelse av produkter til militære formål, eller som direkte kan tjene til å utvikle et lands militære evne, må ikke utføres uten tillatelse fra Utenriksdepartementet. Liste I (våpen og militært materiell) og liste II (flerbruksvarer) beskriver produkter og teknologi som krever slik tillatelse. Kontrollen med teknologi omfatter også immateriell teknologioverføring.

Loven setter forbud mot at personer som har bopel eller oppholdssted i Norge og norske selskaper, stiftelser og sammenslutninger driver handel med, formidler eller på annen måte bistår ved salg av våpen og militært materiell fra et fremmed land til et annet uten særskilt tillatelse.

Enhver plikter å gi departementet den bistand som kreves for å kontrollere at bestemmelsene i loven eller forskriftene blir fulgt. Det gjelder alle opplysninger som anses nødvendige i forbindelse med behandlingen av søknader om eksportlisens. En slik rett til innhenting av bedriftssensitiv informasjon har sitt motstykke i taushetsbestemmelsene i loven.

Dersom et forhold ikke rammes av strengere straffebud, blir forsettlig brudd på regelverket straffet med bøter eller fengsel inntil fem år eller med begge deler. Uaktsom overtredelse kan straffes med bøter eller fengsel inntil to år. Dersom lovbruddet er begått av en som handler på vegne

av et selskap med begrenset ansvar, et kommandittselskap eller en annen sammenslutning eller en stiftelse, kan foretaket ilegges bot.

Forskrift til gjennomføring av eksportkontrollen

Det er utferdiget en forskrift i medhold av eksportkontrollloven. Forskrift av 10. januar 1989 gir nærmere regler om gjennomføring av eksportreguleringen. Denne forskriften inneholder bl.a. krav om lisens ved utførsel av varer og tilhørende teknologi beskrevet på vareliste I (våpen og militært materiell) og vareliste II (flerbruksvarer). Det kreves også tillatelse ved utførsel av nærmere angitt teknologi, herunder immaterielle ytelser, tekniske datapakker og produksjonsrettigheter for varer, samt visse tjenester. Videre inneholder forskriften bestemmelser om visse unntak fra lisensplikten, samt administrative bestemmelser om oppbevaring av tillatelser og departementets rett til å stille vilkår for innvilgelse av lisens. I 2000 ble en ny paragraf (§ 13) tilføyet. Den gir departementet anledning til å tilbakekalle en lisens dersom grunnlaget for innvilgelsen er blitt vesentlig endret.

Forskrift av 10. mars 1989 som ga nærmere regler om eksport av tungtvann ble opphevet 18. april 2002. Bakgrunnen var at det gjennom de siste årene har vokst frem et omfattende internasjonalt kontrollregime for leveranser av visse sensitive kjernefysiske varer, herunder tungtvann. For å sikre etterlevelse av disse kravene har forskriften blitt erstattet av interne retningslinjer for Utenriksdepartementets vurdering av søknader om utførsel av kjernefysiske varer. Retningslinjene beskriver hvilke politiske prinsipper og prosedyrer som skal legges til grunn i denne vurderingen.

For gjennomføring av bindende vedtak i FNs Sikkerhetsråd om fullstendig eller delvis handelsembargo mot visse land, blir det utferdiget forskrifter med hjemmel i Lov av 7. juni 1968 nr. 4 om gjennomføring av bindende vedtak av de Forente Nasjoners Sikkerhetsråd. På denne måten blir bindende vedtak i Sikkerhetsrådet gjort til norsk rett.

¹ Forsvarsmateriell beskrevet på Utenriksdepartementets Liste I.

² Sivile produkter som har viktige militære anvendelsesområder. Beskrevet på Utenriksdepartementets Liste II.

Kontrollistene

Forsvarsproduktene som omfattes av denne meldingen er spesifisert i liste I. Flerbruksvarer er beskrevet i liste II. For utførsel av varer som er spesifisert i listene kreves utførselslisens fra Utenriksdepartementet. Det kreves også skriftlig tillatelse ved overføring av teknologi og utføring av tjenester for utenlandsk kunde, enten tjenesten utføres i Norge eller i utlandet.

I etterkant av terroranslagene 11. september, er det innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene tatt initiativ til identifisering av varer og teknologi som i gitte situasjoner kan benyttes i terrorvirksomhet. Siktemålet er slike varer og teknologi blir underlagt eksportkontroll. Det er fattet flere vedtak om utvidelse av listene, bl.a. når det gjelder ubemannede luftfarkoster (UAV) og visse glattborede skytevåpen. Ytterligere forslag om inkludering av nye varer og teknologi på listene er under diskusjon.

Annen lisensplikt. Særlige unntak fra lisensplikten

I tillegg til lisensplikten for varer, teknologi og tjenester spesifisert i kontrollistene er det regler i forskriftene som i spesielle tilfeller fanger opp varer som ikke er spesifisert i listene. Det finnes to forskjellige såkalte «fanger alt»-regler i forskriftene (§ 1 f og g).

Den ene regelen sier at det ved utførsel for militær bruk til områder hvor det er krig eller krig truer eller til land hvor det er borgerkrig, er alle varer, teknologi og tjenester lisenspliktige selv om de ikke er omfattet av listene.

Den andre regelen gir hjemmel for å kreve lisens for alle varer, teknologi og tjenester selv om de ikke er omfattet av Utenriksdepartementets lister i tilfeller der eksportøren er kjent med at disse er beregnet for eller vil bli brukt i forbindelse med utvikling, produksjon, vedlikehold, lagring, deteksjon, identifikasjon eller destruksjon av kjernevåpen eller kjemiske eller biologiske våpen. Tilsvarende gjelder i forbindelse med utvikling, produksjon, vedlikehold eller lagring av missiler som leverer slike våpen.

I tråd med vedtak i Wassenaar-samarbeidet og EUs forordning om eksport av flerbruksvarer tar Utenriksdepartementet sikte på å ta inn en klausul om lisensplikt for alle varer for militær bruk i land hvor det er vedtatt en våpenembargo.

2.1 Arbeidet med oppdatering av regelverket

I Innst. S. nr. 41 (2003-2004) om eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2002 etterspørres resultatet av Utenriksdepartementets varslede gjennomgang av det norske eksportkontrollregelverket. Status for dette arbeidet er følgende:

Arbeidet med lovendringer

Lov av 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi gir bare hjemmel for å regulere utførsel som kan «tjene til å utvikle et lands militære evne». Terroranslagene mot amerikanske mål 11. september 2001 førte imidlertid til at Utenriksdepartementet iverksatte et arbeid med sikte på å lovfeste krav om kontroll med utførsel av andre varer, teknologi og tjenester som kan benyttes for terrorformål. Dette må samordnes med arbeidet som pågår med endring og oppdatering av andre lovverk knyttet til terrorismeaspektet og problemstillinger knyttet til jurisdiksjon. Prosessen har vist seg kompleks og tidkrevende.

Utenriksdepartementets forslag om å inkludere i loven kontroll med formidling av visse kjernefysiske varer fikk tilslutning blant høringsinstansene i 2003. En slik lovendring vil bety at personer som har fast opphold i Norge og norske selskapet og institusjoner må ha tillatelse fra Utenriksdepartementet for å kunne formidle salg av slike varer mellom to tredjeland. Bakgrunnen for endringen er å styrke kontrollen med den internasjonale handelen med visse særlig sensitive kjernefysiske varer og teknologi. Tiltaket utgjør også et ledd i kampen mot internasjonal terrorisme.

Det tas sikte på å kunne legge fram et forslag til lovendringer i løpet av 2004.

Arbeidet med forskriftsendringer

Bakgrunnen for arbeidet med å endre Forskrift av 10. januar 1989 om gjennomføring av eksportregulering er å sikre at regelgrunnlaget er oppdatert i forhold til den kontrollen som påhviler Utenriksdepartementet som kontrollorgan. Dette gjelder:

- innarbeidelse av unntaksbestemmelser som tidligere er gitt i brev form ifm. Forsvarsdepartementets utførsel av eget materiell. Hensikten er å;

- sikre en klar grensedragnings mot Justisdepartementets forskrift om skytevåpen, våpendeler og ammunisjon av 25. januar 1963 nr. 9722, del V (Våpenforskriften) når det gjelder ikke-erhvervsmessig utførsel;
- fjerne bestemmelser som kan være til hinder for elektronisk kommunikasjon, jfr. *eRegelprosjektet* i regi av Nærings- og handelsdepartementet;
- gjennomføring av vedtak fattet i multilaterale eksportkontrollfora om kontrolltiltak for leveranser av ikke-listede varer til militær bruk i land som er underlagt bindende våpenembargo³, samt nye bestemmelser for utførsel av kjemiske blandinger⁴.

Forslag til endringer av forskriften ble sendt ut på høring til berørte instanser i april 2004. Arbeidet med oppdatering av forskriften ventes avsluttet i løpet av høsten 2004.

Det vil være behov for ytterligere endringer i forskriften dersom Stortinget vedtar de endringsforslag i loven om eksportkontroll som er under utarbeidelse i tilknytning til terrorismeaspektet.

2.2 Utenriksdepartementets retningslinjer

Retningslinjer for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, militært materiell, samt teknologi og tjenester for militære formål ble offentliggjort 28. februar 1992. Retningslinjene skal gi større forutsigbarhet med hensyn til mulighetene for å få utførselstillatelse. I retningslinjene beskrives bl.a. hvilke prinsipper som skal legges til grunn ved vurderingen av hvilke land som kan motta forsvarsmateriell fra Norge. Retningslinjene definerer hvilke kategorier materiell som kan eksporteres til de forskjellige landgruppene, samt hvilke krav som stilles til dokumentasjon.

Utgangspunktet for eksportkontrollen er Regjeringens erklæring av 11. mars 1959 og Stortingets vedtak av samme dato, som slår fast at «det skal ved avgjørelsen legges vekt på de utenriks- og innenrikspolitiske vurderinger, og hovedsynspunktet bør være at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammunisjon til områder hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig». I vedtak av samme dato tar Stortinget

«til etterretning den erklæring Statsministeren på vegne av Regjeringen har lagt frem. Stortinget vil sterkt understreke at eksport av våpen og ammunisjon fra Norge bare må skje etter en nøye vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område. Denne vurderingen må være avgjørende for om eksport skal finne sted». Utenriksdepartementets vurdering av disse forholdene omfatter en rekke politiske og tekniske spørsmål, herunder spørsmål knyttet til demokratiske rettigheter og respekt for grunnleggende menneskerettigheter, jfr. også St.meld. nr. 43 (1997-98).

Retningslinjene opererer ikke med landlister, men definerer tre retningsgivende landgrupper for Utenriksdepartementets vurdering av hvem som kan motta forsvarsmateriell fra Norge. Landgruppe 1 er NATOs medlemsland og de nordiske land, samt andre land som etter en grundig vurdering kan godkjennes av departementet som mottakere av våpen og ammunisjon. Landgruppe 2 er land som Norge på grunn av regelverket ikke kan eksportere forsvarsmateriell til. Dette er land hvor det er krig eller krig truer, land der det er borgerkrig, land der en omhyggelig vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold tilsier at eksport av forsvarsmateriell ikke bør finne sted, og land som FNs sikkerhetsråd har vedtatt sanksjoner mot. Landgruppe 3 består av land utenfor gruppe 1 og 2 som Norge ikke selger våpen og ammunisjon til. Land i gruppe 3 kan, etter en nøye vurdering, eventuelt motta annet militært materiell.

Retningslinjene skiller mellom kategori A-materiell og kategori B-materiell. Begge kategoriene er inkludert i listen over forsvarsmateriell (liste I). Med kategori A-materiell forstås våpen og ammunisjon av alle slag, samt materiell som i vesentlig grad vil kunne påvirke de militære styrkeforhold utover nærområdet, herunder materiell for havovervåking og elektroniske tiltak mot satellittbårne systemer. Kategori B-materiell er annet forsvarsmateriell som ikke har egen-skaper eller bruksområder slik de er definert for varekategori A. Retningslinjene sier at det kan gis lisens for A-materiell bare når kunden er, eller opptrer på vegne, av forsvarsmakten i mottakerlandet. Dette må dokumenteres.

Dokumentasjonskrav og sluttbrukerkontroll

Utenriksdepartementets saksbehandling skal sikre at det foreligger tilfredsstillende dokumentasjon før utførselstillatelse kan innvilges. Kravet

³ Iht. vedtak fattet av Wassenaar-samarbeidet i desember 2003.

⁴ Iht. vedtak fattet av Australia-gruppen.

til dokumentasjon vil være avhengig av mottaker og det aktuelle materiellets karakter.

Dokumentasjon kan være en sluttbrukererklæring der mottaker erklærer at vedkommende er endelig bruker/mottaker av materiellet, opplyser hvor det skal installeres og brukes, samt at materiellet ikke skal videreselges uten etter norske myndigheters samtykke. Det kan i bestemte saker kreves at sluttbrukererklæringen skal være myndighetsbekreftet.

I visse tilfeller kan faktura, kjøpekontrakt eller ordrebekreftelse være tilstrekkelig dokumentasjon. Når det gjelder innsatsvarer som krutt og sprengstoff eller komponenter, trengs det en kundeerklæring som bekrefter at materiellet i sin helhet skal benyttes i importørens egen produksjon, at det ikke vil bli videreeksportert separat og at det vil inngå i det ferdige produktet uten at dette fremstår som norsk. Importsertifikat skal sikre at eventuell reeksport skjer i samsvar med importlandets eksportkontrollregler.

Ved eksport av våpen og annet militært materiell mellom NATO-lands forsvarsmyndigheter er det mangeårig praksis for at man som hovedregel ikke krever sluttbrukererklæring med re-eksportklausul. Årsaken til dette er at man har basert seg på tillit til at en annen alliansepartner ikke reeksporterer det importerte materiellet. Dette er det redegjort for overfor Stortinget, bl. a. i St.meld. nr. 9 (1996-97) om eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 1996. Det har heller aldri vært lagt geografiske begrensninger på hvor forsvarsmyndighetene i NATO-land kan bruke militært materiell importert fra Norge.

For å sikre mest mulig like rammevilkår, er det behov for internasjonal samordning med hensyn til dokumentasjonskrav og sluttbrukerkontroll. Det finner sted en internasjonal utveksling av opplysninger om og synspunkter på hvilke dokumentasjonskrav som bør stilles. Målet er å komme frem til mer ensartede standarder og prosedyrer på internasjonal basis, bl.a. med sikte på å forhindre ulovlig våpenhandel. Både innenfor OSSE og Wassenaar-samarbeidet er det oppnådd enighet om veiledende formater for sluttbrukersertifikater.

Delleveranser og flernasjonale produkter

Retningslinjene tar hensyn til at eksporten kan ha ulike formål, f.eks. samarbeids- og utviklingsprosjekter, tjenester eller teknologioverføringer. Produktene kan ha selvstendig funksjon eller være delleveranser. Med deler menes varer uten selv-

stendig funksjon, f.eks. elektronikkkomponenter, programvare eller metallhylser. For delleveranser skal søknaden i utgangspunktet behandles på samme måte som ved eksport av sluttproduktet. Retningslinjene åpner imidlertid for at norsk kontroll med sluttbruker unntaksvis kan fravikes. Dette gjelder blant annet ved samarbeidsavtaler som er godkjent av norske myndigheter, jf. retningslinjenes kap. VII.2. Disse reglene kommer til anvendelse når det ferdige produktet ikke fremstår som norsk.

Unntak fra hovedregelen om norsk sluttbrukerkontroll kan også gjøres på visse vilkår dersom produktet er resultat av et flernasjonalt samarbeid. I retningslinjenes kap. III om samarbeids- og utviklingsprosjekter gis det rom for at det ferdige produktet i slikt samarbeid kan eksporteres etter samarbeidslandets regler dersom produktet ikke fremstår som norsk.

Retningslinjene fra 1992 ga ikke full klarhet i hvordan søknader om utførsel av produkter med flernasjonal identitet skulle behandles. Økt integrasjon i forsvarsindustrien og økt internasjonalt samarbeid om utvikling og produksjon av forsvarsmateriell skapte nye utfordringer for eksportkontrollen.

I 1998 ble det derfor tatt inn et nytt kapittel IV som gir nærmere regler for behandlingen av flernasjonale produkter.

2.3 EUs adferdskodeks

Norge sluttet seg til EUs adferdskodeks for våpeneksport i 1998. Kodeksens åtte kriterier blir håndhevet innenfor rammen av det norske regelverket. Det ble derfor ansett å være unødvendig å inkludere de åtte kriteriene eksplisitt i det norske regelverket for å sikre etterlevelse, da kodeksens intensjoner allerede var ivaretatt i det norske regelverket og praksisen.

EU-kriteriene retter seg særlig mot følgende:

- hvordan mottakerlandet etterlever folkerettslige forpliktelser, herunder sanksjoner vedtatt av FNs Sikkerhetsråd, Ikke-spredningsavtalen for kjernevåpen (NPT), Kjemivåpenkonvensjonen (CWC), Konvensjonen mot biologiske våpen (BWC);
- hvordan mottakerlandet gjennomfører eksportkontroll, herunder kontroll med eksport av antipersonellminer;
- innenrikspolitiske forhold knyttet til bl.a. etterlevelse av menneskerettigheter;

- om en leveranse kan bidra til eller forlenge eksisterende uroligheter eller væpnede konflikter;
- forhold knyttet til regional fred, sikkerhet og stabilitet;
- mottakerlandets forhold til terrorisme, organisert kriminalitet, alliansetilhørighet og respekt for internasjonal rett;
- risikoen for at utstyr kan bli viderelevert eller re-eksportert til uønskede mottakere;
- om våpenanskaffelsen er i konflikt med mottakerlandets legitime forsvarsbehov eller kan være til alvorlig hinder for bærekraftig utvikling.

Kodeksen har siden den ble iverksatt i 1998 utviklet seg til å bli et internasjonalt referanseverk for lisensiering av våpen og militært materiell. I det

multilaterale eksportkontrollsam arbeidet, der også Norge deltar, refereres det i økende grad til kriteriene i EUs adferdskodeks. Fra norsk side er det meldt interesse for å utveksle informasjon om relevante avslag på eksport av våpen og militært utstyr med EU-landene innenfor rammen av adferdskodeksen.

Gjennom de siste årene har EU-landene blitt enige om en rekke tiltak som har ledet til styrking av kodeksen. Den kommer bl.a. til anvendelse når det gjelder vurdering av søknader om eksport av sensitive flerbruksvarer til militær sluttbruk. I åpenhetssammenheng legges kodeksen til grunn for å forklare landenes praksis og felles ståsted i våpeneksportspørsmål. Det referes bl.a. til kodeksens kriterier når avslag på lisensøknader skal begrunnes.

3 Utenriksdepartementets arbeid for økt åpenhet

I Innst. S. nr. 41 (2003-2004) om eksport av forsvarsmateriell i 2002 gis det uttrykk for at størst mulig grad av åpenhet omkring våpeneksport er viktig av hensyn til sektorens legitimitet i befolkningen. Regjeringen blir bedt om å utrede muligheten for å praktisere økt åpenhet om eksport av forsvarsmateriell nasjonalt og internasjonalt, herunder rutiner for Stortingets innsyn. Videre gis det uttrykk for ønske om en nærmere redegjørelse for dette i meldingen om eksport av forsvarsmateriell i 2003.

En rekke tiltak er iverksatt i tilknytning til årets melding for å gi økt innsyn i eksporten av forsvarsmateriell. Informasjonen som gis om eksporten er mer detaljert enn i tidligere meldinger. Det er lagt vekt på å beskrive i større detalj varene og teknologien som er utført, samt å opplyse hvilke land som har mottatt varene. Med sikte på å oppnå en mer oversiktelig fremstilling av omfanget av eksporten er det utarbeidet diagrammer og grafiske fremstillinger. I tillegg gis det for første gang informasjon om avslag på lisensøknader. Det gis også informasjon om formidling av forsvarsmateriell mellom tredjeland og om overføring av produksjonsrettigheter av forsvarsmateriell til utlandet.

Det gis mer informasjon enn tidligere om:

- hvilke varer som er utført, herunder hvordan varene fordeler seg mellom kategori A- og B-materiell.

I tillegg gis det i motsetning til tidligere års meldinger innsyn i:

- avslag på lisensøknader;
- tillatelser til formidling av forsvarsmateriell fra ett tredjeland til et annet;

- tillatelser til overføring av produksjonsrettigheter.

Følgende tiltak skal bidra til økt oversiktighet:

- oversikt over eksporten fordelt på regioner fremstilles i form av diagrammer;
- oversiktene over eksporten fra år til år fremstilles grafisk;
- forklaringer, blant annet i form av fotnoter, benyttes i større grad.

Utenriksdepartementet kan kreve at eksportørene fremlegger enhver opplysning som anses nødvendig i forbindelse med behandlingen av søknader om eksportlisens. Den vide retten til innhenting av bedriftssensitiv informasjon har sitt motstykke i taushetsbestemmelsene i loven. Disse bestemmelsene skal bl.a. ivareta hensynet til at antallet norske bedrifter som eksporterer forsvarsmateriell er begrenset, og at norske eksportører av den grunn er særlig sårbare i forhold til bedriftssensitiv informasjon. Departementet tilstreber økt åpenhet i eksportkontrollsaker, og er innstilt på å være så åpen som mulig. Praktiseringen av økt innsyn må imidlertid skje innenfor rammen av de begrensninger som den lovbestemte taushetsplikten setter.

Når det gjelder rutinene for Stortingets innsyn i eksporten av forsvarsmateriell anser Regjeringen at Stortingets løpende behov for innsyn bør kunne ivaretas gjennom den årlige Stortingsmeldingen om eksport av forsvarsmateriell med de endringer som nå er iverksatt for å sikre økt åpenhet og innsyn.

4 Utenriksdepartementets saksbehandling og samarbeidet med andre instanser

Saksbehandlingen knyttet til eksportkontroll av henholdsvis forsvarsmateriell og flerbruksvarer er ulik når det gjelder risikovurderingen. For konvensjonelle våpen og militært materiell er det ingen tvil om bruksområdet. Risikovurderingen og spørsmålet om eksportlisens er hovedsakelig basert på mottakerlandets situasjon og politikk. Flerbruksvarer kan benyttes både til sivile og militære formål. Risikovurderingen og kontrollen med utførsel av flerbruksvarer er i stor grad basert på en konkret vurdering fra sak til sak av varens beskaffenhet og informasjon om sluttbruker og tiltenkt bruk.

4.1 Eksportkontroll av forsvarsmateriell

Utenriksdepartementet foretar en grundig behandling av hver enkelt søknad om utførselstillatelse for forsvarsmateriell. Innvilgelse av utførselstillatelse for våpen og ammunisjon baseres bl.a. på en nøye vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forholdene i det aktuelle landet og området. Utenriksdepartementets vurdering omfatter en rekke politiske og tekniske spørsmål, herunder om krig eller væpnet konflikt truer, situasjonen for demokratiske rettigheter og respekten for grunnleggende menneskerettigheter, samt om materiellet har defensiv eller offensiv anvendelse.

Konsensusvedtak fattet i relevante internasjonale eksportkontrollregimer legger også føringer for behandlingen av søknader om eksportlisens. Det ble i 2002 og 2003 enighet om felles prinsipper for våpeneksport blant deltakerlandene i Wassenaar-samarbeidet, særlig knyttet til kontroll med håndvåpen og lette våpen, bærbare luftvernssystemer og våpenformidling mellom to tredjeland.

De største mottakerne av forsvarsmateriell fra Norge er NATO-landene og de nordiske land. Utførselstillatelser til disse landene krever som regel ikke nye vurderinger av den politiske situasjonen i mottakerlandet.

I samsvar med retningslinjene skal våpen og ammunisjon bare leveres til statlige myndigheter. Eksportkontrollen tar ikke sikte på å regulere aktivitetene til det norske forsvaret eller innen rammen av FN og NATO. Det er derfor gjort unntak fra reglene når utstyret skal brukes av FN-styrker, f.eks. i forbindelse med minerydding, ved fredsbevarende operasjoner eller som ledd i kampen mot internasjonal terrorisme.

Regelverket stiller ikke krav om innhenting av tillatelse fra Utenriksdepartementet for markedsføring. Slik virksomhet er imidlertid så langsiktig og ressurskrevende at bedriftene normalt ønsker forhåndstilsagn om at eksportlisens kan påregnes før de anvender betydelige ressurser. Utenriksdepartementet behandler anmodninger om forhåndstilsagn i samsvar med retningslinjene, på samme måte som om det gjaldt konkrete lisenssøknader. Når det gis forhåndstilsagn, tas det alltid eksplisitt forbehold om at spørsmålet om eksportlisens vil bli vurderet i lys av situasjonen på det tidspunkt en konkret søknad foreligger.

Innenfor Wassenaar-samarbeidet ble det i 2003 enighet om at utførsel av ikke-listede varer til land hvor det foreligger våpenembargo fattet av FNs sikkerhetsråd skal underlegges eksportkontroll når det foreligger opplysninger om at varene er ment for militær bruk. Som ledd i det pågående arbeidet med å oppdatere det norske regelverket tas det i løpet av 2004 sikte på å inkludere denne «fanger-alt»-regelen i eksportkontrollforskriften.

Samarbeidsavtaler

Ved underleveranser fra Norge til utenlandsk produsent i tilfeller hvor det foreligger en myndighetsgodkjent samarbeidsavtale mellom den norske og utenlandske bedriften kan Utenriksdepartementet fravike kravet om sluttbrukerkontroll. Pr. 1. mars 2004 foreligger det ca. 50 slike samarbeidsavtaler. Denne ordningen er avgjørende for norske bedrifters troverdighet og forutsigbarhet i forhold til internasjonal handel på forsvarsmateriellområdet.

Oppfølgingsleveranser

I Innst. S. nr. 41 (2003-2004) fra Utenrikskomiteen om eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2002 anføres det at politiske situasjoner stadig skifter og at nødvendig oppdatering¹ må skje fortløpende. Komiteen anser at dette også må gjelde varer i forbindelse med vedlikehold, reparasjoner og reservedeler, og at det krever et nært samarbeid mellom Utenriksdepartementet og eksportørene.

Departementet foretar fortløpende vurderinger for å sikre et tidsmessig og effektivt regelverk til enhver tid. Eksportkontrollforskriften åpner for at en utførselstillatelse kan tilbakekalles hvis lisensinnehaveren vesentlig misbruker tillatelsen, hvis det fremkommer nye eller endrede fakta, eller hvis det skjer endringer i politiske forhold i mottakerstaten eller området som vesentlig endrer det grunnlaget tillatelsen ble gitt på.

Fordi forsvarsmateriell ofte har betydelig levetid vil det gjennom en lang periode være nødvendig å vedlikeholde og reparere utstyret, og kjøpe reservedeler. Tilgang til fremtidig vedlikehold og reservedeler er undertiden en del av kontraktsvilkårene. Hensynet til norske leverandørers troverdighet som handelspartnere er således også et forhold som myndighetene må ta i betraktning når det gjelder å gi tillatelse til oppfølgingsleveranser. Som forvaltnings- og kontrollorgan legger Utenriksdepartementet betydelig vekt på nært samarbeid med den enkelte eksportør fra sak til sak.

Kontroll med formidling mellom tredjeland

Det følger av eksportkontrollforskriften at handel, formidling eller annen bistand ved salg av militære varer og teknologi som omfattes av liste I fra ett fremmed land til et annet, ikke er tillatt for personer som har bopel eller oppholdssted i Norge og for norske selskaper, stiftelser og sammenslutninger uten tillatelse fra Utenriksdepartementet.

Norge har engasjert seg aktivt internasjonalt for å oppnå enighet om felles kriterier som utgangspunkt for leverandørlands nasjonale kontroll med formidling av våpen. Hensikten er å sikre at lands nasjonale eksportkontroll på våpeneksportområdet ikke undergraves gjennom smutthull i form av formidlingsaktiviteter utenfor myndighetenes kontroll. Det er en målsetning at så mange land som mulig innfører kontroll med formidling, noe som vil gjøre det vanskeligere for

formidlere å operere utenfor myndigheters kontroll.

4.2 Eksportkontroll av flerbruksvarer

Utenriksdepartementets vareliste II er en sammenstilling av de multilaterale eksportkontrollregimenes varelistes på flerbruksvarer. Flerbruksvarer og tilhørende teknologi har først og fremst sivile bruksområder, men også viktig potensiale når det gjelder utvikling og produksjon av masseødeleggelsesvåpen. Dette kan bl.a. være visse kjemikalier, biologiske substanser, verktøy-maskiner, lasere, gassovervåkingsutstyr, grafitt, høytrykksdyser, hydrofoner, måleutstyr, optisk materiale eller radarsystemer. Liste II er i motsetning til den mer generelle Liste I, meget kompleks både størrelsesmessig og når det gjelder tekniske detaljer.

Eksportkontrollen av flerbruksvarer er basert på det multilaterale eksportkontroll-samarbeidet. Alle land som deltar i de internasjonale ikke-sprednings- og eksportkontrollregimene gjennomfører kontroll med utgangspunkt i felles varelistes basert på konsensusvedtak som setter krav til gjennomføring av visse kontrollmekanismer.

Kontrollen med at det ikke leveres flerbruksvarer eller -teknologi fra norske bedrifter som kan bidra i utvikling av masseødeleggelsesvåpen er mer komplisert enn for militært materiell. Flerbruksvarer kan ha både sivile og militære anvendelsesområder, og kan i tillegg ha potensiale i masseødeleggessammenheng.

De sentrale elementene i vurderingen av om en leveranse av en flerbruksvare kan finne sted er varens mulige anvendelse i forbindelse med våpen, herunder masseødeleggelsesvåpen, og sluttbrukerkontroll. Søknader om eksport av flerbruksvarer blir underlagt en grundig teknisk vurdering av produktets bruksområde og mulige anvendelse i forhold til masseødeleggelsesvåpen. I denne prosessen innhentes sakkyndig uttalelse fra FFI eller IFE etter behov. Sluttbrukeren blir også grundig vurdert på basis av den informasjon som foreligger, enten som resultat av informasjonsutvekslingen i de multilaterale regimene eller bilateralt. Dersom departementet kommer frem til at lisens kan innvilges, kreves dokumentasjon som bekrefter hva varen skal benyttes til og hvor den skal benyttes eller installeres. I særlige tilfeller stilles det i tillegg vilkår om at varen kan inspiseres av norske representanter uten forvarsel for å forsikre at bruken er i tråd med det som er forutsatt.

¹ av regelverket, anm.

Det vurderes også om den varen som søkes utført er relevant i forhold til den oppgitte sluttbruken, både hva angår teknisk kapasitet og mengde. Søknaden blir avslått dersom det anses å foreligge en overveiende risiko for at varen vil bidra til et sluttbrukerlands våpenprogram.

Søknaden blir også avslått dersom et annet medlemsland i et av de multilaterale regimene har rapportert nektelse av en identisk søknad. Avslag på eksportsøknader og bakgrunnen for avslaget blir rapportert til det relevante eksportkontrollregimet. Det forutsettes at deltakerland ikke skal undergrave hverandres avslag ved å innvilge identiske søknader. Slike avslag må begrunnes i henhold til det aktuelle regimes retningslinjer. I tvilstilfeller, eller dersom det er nødvendig å innhente ytterligere informasjon, f.eks. om tekniske forhold, kan det innledes konsultasjoner mellom partene med sikte på å avklare om det dreier seg om en identisk søknad eller ikke.

Norske eksportkontrollmyndigheter legger stor vekt på betydningen av dialog med og informasjon til relevante bedrifter. Godt samarbeid og koordinering mellom Utenriksdepartementet, Tollvesenet og PST og informasjonsarbeid overfor bedrifter og institusjoner vil være viktige innsatsområder fremover.

I lys av flerbruksvarenes sivile anvendelsesmuligheter, og for ikke å hindre legitim og fri handel, er det viktig at eksportkontrollmyndighetene har den kompetanse og de ressurser som er nødvendig for at søknader om eksport kan behandles på en forsvarlig og kompetent måte og innenfor et rimelig tidsrom.

For å sikre at Norge etterlever de omfattende forpliktelsene knyttet til kjernefysisk eksportkontroll, er det etablert særskilte retningslinjer for Utenriksdepartementets behandling av søknader som omhandler visse særlig sensitive kjernefysiske varer.

Kontroll med ikke-listede varer – «fang alt»

Som nevnt ovenfor stilles det strenge betingelser for hvilke varer som kan godkjennes for inkludering på varelistene. Dette fører til at det alltid vil være varer og teknologi som ikke fullt ut kvalifiserer, men som allikevel kan ha et betydelig potensiale i forbindelse med utvikling eller produksjon av masseødeleggelsesvåpen. Eksempelvis kan land eller terroristgrupper som forsøker å utvikle masseødeleggelsesvåpen søke å anskaffe utstyr av dårligere kvalitet enn de varene som omfattes av

varelistene, ettersom også slikt utstyr vil kunne være til nytte i deres bestrebelser.

For å kunne fange opp forsøk på å anskaffe ikke-listede varer for bruk i programmer for utvikling av masseødeleggelsesvåpen, er det etablert såkalte «fanger alt»-regler. Dette betyr at det er lisensplikt for ikke-listede varer, teknologi eller tjenester når man er kjent med at de er beregnet for eller vil bli brukt i utvikling, produksjon, vedlikehold, lagring, deteksjon, identifikasjon eller destruksjon av kjernevåpen, kjemiske eller biologiske våpen, samt for utvikling, produksjon vedlikehold eller lagring av missiler som kan levere slike våpen.

Det er besluttet å utvide retten til å kreve utførelseslisens også for ikke-listede flerbruksvarer til å omfatte land hvor det foreligger våpenembargo vedtatt av FNs Sikkerhetsråd (eller annen bindende embargo) når det foreligger opplysninger om at varene er ment for militær bruk. Dette vil være i tråd med konsensusvedtak fattet av Wasenaar-samarbeidet i 2003, samt med EU-retten.

Den kunnskapen man har fått om muligheten for utvikling av våpen ved bruk av ikke-listede varer og teknologi har ført til at denne kontrollmekanismen har fått økt betydning de siste årene.

Det kreves nært samarbeid og dialog med eksportører og potensielle leverandører for å kunne håndheve denne type kontroll. Departementet legger stor vekt på å formidle informasjon om «fanger alt»-reglene i forbindelse med møter og seminarer om eksportkontroll. I tillegg er problemstillingen omtalt på departementets hjemmeside om eksportkontroll (www.eksportkontroll.mfa.no). I 2003 ble det i tillegg utarbeidet og distribuert særskilt brosjyremateriell om dette spørsmålet.

Kontroll med immateriell teknologioverføring

Immateriell overføring av sensitiv programvare, teknologi eller kunnskap kan bl.a. skje muntlig, ved bruk av telefax eller ved bruk av elektroniske media, for eksempel Internett. Immateriell teknologioverføring forutsetter derfor andre kontrolltiltak enn den tradisjonelle grensekontrollen som utføres av Tollvesenet. De multilaterale eksportkontrollregimene har de siste årene drøftet tiltak som kan være effektive i denne sammenheng.

Det er bred enighet om at elektroniske leveranser av sensitiv programvare og teknologi representerer et svakt ledd i eksportkontrollen, og at deltakerlandene må kontrollere overføring av sensitiv teknologi gjennom lisensieringskrav på nasjonal basis.

I den norske eksportkontrolllovgivningen omfattes immaterielle teknologioverføringer av det generelle regelverket. Slike overføringer krever tillatelse fra Utenriksdepartementet på samme måte som annen eksport av produkter, teknologi og tjenester omfattet av kontrollistene. Kontrollen skjer i nært samarbeid med næringslivet, og departementet legger stor vekt på informasjon og dialog i dette spørsmålet. EU vedtok felles kontrollmekanismer for immateriell teknologioverføring i 2000.

Under Wassenaar-samarbeidets plenums møte i desember 2003 ble det enighet om å utvikle felles retningslinjer for kontroll med immateriell teknologioverføring, med sikte på å oppnå en styrket og koordinert kontroll på dette området.

4.3 Det norske eksportkontrollapparatet

Utenriksdepartementet er nasjonal myndighet og forvaltningsorgan for eksportkontrollen. Dette omfatter både det internasjonale samarbeidet og den nasjonale gjennomføringen, herunder politiske og prinsipielle spørsmål, regelverket, tekniske vurderinger, lisensieringen, informasjonsplikten og koordineringen av det nasjonale apparatet. Regelverket skal sikre en forsvarlig kontroll med eksporten av forsvarsmateriell og flerbruksvarer, herunder teknologi og tjenester. Departementet har også ansvaret for å koordinere den nasjonale innsatsen på eksportkontrollområdet.

Dette samarbeidet omtales som det nasjonale eksportkontrollapparatet, og omfatter Tollvesenet, Politiets sikkerhetstjeneste, Forsvarets forskningsinstitutt, Institutt for energiteknikk (IFE) og Forsvarets Overkommando (FO). I tillegg samarbeider man med andre etater ved behov, særlig Forsvarsdepartementet og Statens Strålevern. I det følgende redegjøres det nærmere for Utenriksdepartementets rolle, samarbeidet med andre etater og med industrien.

Samarbeid med andre instanser

Terroranslagene i september 2001 førte til økt aktivitet i de internasjonale eksportkontrollregimene, og dermed også økt forventning om at de nasjonale eksportkontrollapparatene etterlever og håndhever høye kontrollstandarder. Som ansvarlig myndighet legger Utenriksdepartementet stor vekt på et effektivt samarbeid med Tollvesenet, PST, FO, FFI og Statens Strålevern. Det er etablert en kontaktgruppe hvor representanter

fra disse instansene møtes regelmessig. I tillegg deltar representanter fra Tollvesenet, PST og FO i relevante ekspertmøter i det internasjonale eksportkontroll-samarbeidet.

Tollvesenet er ansvarlig for håndhevelsen av eksportkontrollen, og PST har ansvaret for forebygging og etterforskning av mulige brudd på regelverket.

Arbeidet med å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen er i løpet av 1990-årene blitt en stadig mer sentral oppgave også innenfor det internasjonale sikkerhetssamarbeidet. PST deltar i et viktig internasjonalt samarbeid på dette området via sine kanaler. I tillegg deltar PST på relevante møter i eksportkontroll-regimene. Som et resultat av terroranslagene mot amerikanske mål 11. september 2001 er det etablert separate arbeidsgrupper for sikkerhetsekspertene, og informasjonsutvekslingen er betydelig styrket. Fokus er nå rettet mot ikke-statlige aktører i tillegg til spredningsland. For de nasjonale håndhevelsesapparatene innebærer dette også økt innsats.

I Politiloven av 4. august 1995 nr. 54 ble det i endring av 15. juni 2001 (§ 17b) bl.a. tilføyd at PST skal forebygge og etterforske spredning av masseødeleggelsesvåpen og av utstyr, materiale og teknologi for produksjon eller bruk av slike våpen. Videre pålegges PST å forebygge og etterforske overtredelser av bestemmelser i eller i medhold av lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. og lov til gjennomføring av bindende vedtak av FNs Sikkerhetsråd eller annen lovgivning om tilsvarende særlige tiltak. I 2002 styrket PST sin innsats på eksportkontroll- og ikke-spredningsområdet ved å etablere et eget avsnitt med ansvar for disse spørsmålene. Avsnittet har også ansvar for PSTs arbeid med organisert kriminalitet, herunder problemstillinger knyttet til ulovlig handel med håndvåpen og lette våpen. I lys av dette deltar representanter fra PST i relevante møter i Wassenaar-samarbeidet i tillegg til ikke-spredningsregimene for masseødeleggelsesvåpen.

PST har igangsatt en landsomfattende forebyggende aktivitet rettet mot relevante bedrifter, offentlige instanser, akademiske institusjoner og forskningssentra. Formålet er å bevisstgjøre disse i forhold til trusselen om spredning av masseødeleggelsesvåpen, samt trusselen om illegal anskaffelse av utstyr, teknologi og kunnskap til programmer for utvikling av slike våpen eller leveringsmidler. PST har siden oppstarten av dette tiltaket gjennomført omlag 200 besøk hos bedrifter, offentlige instanser, akademiske institusjoner og forskningssentra.

I tillegg til kontrollene Tollvesenet utfører på eget initiativ, samarbeider Utenriksdepartementet med tollvesenet om kontrollarbeidet. Slik kontroll kan gjelde verifikasjon av utførselsdokumenter og fraktdokumenter, eller fysisk kontroll av varene. Eksperter fra FFI bistår Tollvesenet etter behov ved gjennomføring av fysisk kontroll. Revisorer fra Tollvesenet skal ved gjennomgang av bedriftsregnskap også kontrollere dokumenter som gjelder eksport bedriftene har foretatt.

Som resultat av informasjonsutvekslingen i de multilaterale eksportkontrollregimene har Utenriksdepartementet etablert en database over utenlandske importører og brukere som det knytter seg visse bekymringer til i spredningssammenheng. Denne databasen er også tilgjengelig for Tollvesenet, slik at planlagt utførsel til disse mottakerne kan oppdages og undersøkes nærmere. Databasen blir fortløpende oppdatert.

Ved vurdering av tekniske egenskaper og bruksområder for produkter, teknologi eller tjenester blir FFI konsultert i nødvendig utstrekning. Angår en søknad kjernefysiske varer eller teknologi blir IFE konsultert ved behov. Dersom en eksportsøknad berører viktige forsvarsspørsmål eller materiellsamarbeidet med andre land, skal det innhentes uttalelse fra Forsvarsdepartementet. Nærings- og handelsdepartementet skal konsulteres når en søknad berører viktige norske næringsinteresser.

Bevisstgjøring gjennom informasjon overfor eksportørene

Et effektivt eksportkontrollsystem krever nært samarbeid og dialog med produsenter og leverandører av sensitive varer og teknologi. Eksportørens bevissthetsnivå er av stor betydning. Det etableres stadig nærmere dialog med relevante teknologi-bedrifter for å sikre at ledelsen og ansatte er kjent med regelverket og har etablert interne rutiner for å sikre at disse etterleves i bedriften. For å sikre dette avholdes årlige orienteringsmøter samt egne møter med representanter for enkelte bedrifter.

Omfattende informasjon om eksportkontrollen er også lagt ut på internett (www.eksportkontroll.mfa.no). For å få økt offentlig oppmerksomhet og kunnskap om eksportkontroll og ikke-spredning, ble informasjonen på internett gjort mer synlig og brukervennlig i 2002. Det utgis også brosjyremateriell for å spre informasjonen ytterligere.

Det legges vekt på å være tilgjengelige for næringslivet i det daglige arbeidet, både ved telefonkontakt, bruk av e-post og ved personlig kontakt. Også andre aktører i det nasjonale apparatet har kontakt med relevante eksportører og potensielle leverandører av sensitive varer i informasjonssøymed, bl.a. Tollvesenet og Politiets sikkerhetstjeneste (PST).

Tiltak knyttet til informasjonsvirksomhet og etablering av etterlevelsesrutiner i relevante bedrifter vil være en viktig oppgave for Utenriksdepartementet fremover.

5 Multilateralt eksportkontroll-samarbeid og tiltak mot terrorisme

Det er tatt en rekke initiativ i de multilaterale eksportkontroll-regimene for å bidra til å oppfylle Sikkerhetsrådets resolusjon 1373 om tiltak mot terrorisme. Første skritt har vært å oppdatere regimenenes basisdokumenter slik at virkeområdene nå også omfatter tiltak som kan hindre spredning av sensitive varer og teknologi til terrorister. Det er tatt initiativ til en mer omfattende utveksling av relevant informasjon, identifisering av varer og teknologi som er særlig relevant i terror-sammenheng, større åpenhet om leveranser av slike varer og teknologi, samt iverksettelse av særlige tiltak som kan hindre at terrorister får tilgang til sensitive varer og teknologi. Norge er en pådriver i dette arbeidet.

Våpeneksport er i utgangspunktet et nasjonalt ansvar. Det er et positivt trekk at det de siste årene er utviklet et økt internasjonalt samarbeid og koordinering på dette området.

Liste I i det norske eksportkontroll-systemet er i utgangspunktet en nasjonal liste over våpen og militært materiell, men det er i utarbeidelsen sørget for at den også dekker våpen og andre militære varer på de internasjonale listene¹.

Kontrollen med flerbruksvarer (liste II i det norske systemet), dvs. varer og teknologi som i tillegg til sin sivile og kommersielle beskaffenhet har potensiale i utvikling av masseødeleggelsesvåpen eller i konvensjonell militær sammenheng, bygger utelukkende på det multilaterale samarbeidet og de forpliktelser som deltakerlandene i eksportkontrollregimene har påtatt seg i denne sammenheng.

Mellom 33 og 40 industriland, herunder Norge, deltar i de fem multilaterale eksportkontrollregimene. Samarbeidet er av politisk karakter, men hensikten er å sikre gjennomføring og etterlevelse av internasjonale traktater som

begrenser eller forbyr ulike våpentyper. Disse er Avtalen om ikke-spredning av kjernefysiske våpen (NPT), Kjemivåpenkonvensjonen (CWC) og Konvensjonen om forbud mot biologiske våpen (BWC).

I løpet av de siste årene har multilateral eksportkontroll blitt et viktig virkemiddel i arbeidet for å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen og oppbygging av konvensjonell militær kapasitet som kan representere en trussel mot stabilitet og sikkerhet. De multilaterale eksportkontrollregimene har etter terroranslagene i september 2001 intensivert sine aktiviteter betydelig som ledd i kampen mot internasjonal terrorisme.

I arbeidet med å identifisere hvordan eksportkontroll kan bidra til å hindre at terrorister får tilgang til våpen og sensitive varer, er det særlig fokusert på utveksling av informasjon, kontroll med transittforsendelser, styrking av grensekontroll, samt kontroll med formidling mellom tredjeland og immateriell teknologioverføring. I tillegg er det igangsatt et arbeid for å vurdere hvilke sensitive varer som kan være mest attraktive for terrorister, og som ikke står på kontroll-listene idag. Dette dreier seg f.eks. om utstyr som kan forstyrre samband (jammeutstyr) og visse typer laserutstyr. Det er etablert separate ekspertgrupper innenfor rammen av det internasjonale samarbeidet for å sikre størst mulig grad av samordning og samarbeid mellom leverandørlandene på disse områdene. Det forutsettes at informasjonen som blir utvekslet nyttiggjøres av de nasjonale sikkerhets-, lisensierings- og kontrollapparatene. Den raske teknologiske utviklingen stiller også store krav til den nasjonale ekspertisen som skal sørge for at kontroll-listene er oppdatert til enhver tid.

I tillegg til utveksling av informasjon om sluttbrukere, front-selskaper, anskaffelsesmetoder, fraktruter og prosjekter det er knyttet særlig bekymring til i spredningssammenheng, foregår det en omfattende utveksling av informasjon mellom regimelandene om faktisk eksport og avslag på lisenssøknader. Det er dessuten etablert krypterte elektroniske kommunikasjonssystemer.

¹ Wassenaar-samarbeidet har etablert en egen kontroll-liste for våpen og militært materiell i tillegg til flerbrukslisten. Også Regimet for kontroll med missil-teknologi (MTCR) har noen få rene våpen på listen. Når det gjelder Nuclear Suppliers Group (NSG) og Australia-gruppen inngår kun utgangsstoffer og utstyr for henholdsvis kjernefysiske, kjemiske og biologiske våpen.

Behovet for å kunne nyttiggjøre informasjonen raskt stiller krav til de nasjonale apparatens ressurser, både når det gjelder kompetanse og infrastruktur.

Spredningsaktivitetene til land som ikke deltar i de internasjonale ikke-sprednings- og eksportkontrollregimene representerer en alvorlig trussel mot internasjonal sikkerhet og stabilitet. Spørsmålet om hvordan eksportkontrollregimene kan medvirke til å hindre videre spredning står høyt på den internasjonale dagsorden. Innenfor rammen av regime-samarbeidet er det bred enighet om at det haster med å etablere forpliktende tiltak for å hindre at sensitive varer og teknologi spres utenfor ansvarlig myndighetskontroll og uten at det foreligger verifiserbare forsikringer om sivil bruk. Utvekslingen av relevant informasjon er allerede styrket. Det samarbeides om ytterligere tiltak for å sikre etterlevelse bl.a. gjennom lovgivning og effektiv håndhevelse på nasjonalt plan.

Det er et mål å knytte potensielle leverandørland som står utenfor eksportkontrollregimene nærmere til det internasjonale samarbeidet. I første rekke legges det vekt på å skape politisk forståelse om og vilje til å føre en ansvarlig ikke-spredningspolitikk. I tillegg tilbys assistanse til etablering av regelverk, oppbygging av effektive kontrollapparater og relevant kompetanseoverføring.

De siste årene har man sett en økende aktivitet fra EUs side innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene. Eksportkontroll er et av tre satsingsområder EU-landene har angitt i kampen mot terrorisme. Det foregår et omfattende samarbeid og koordinering mellom EU-landene. På norsk side benyttes EUs flerbruksregime som utgangspunkt for den norske kontrollen, både når det gjelder kontroll-listen og kontrollmekanismer. Dette bidrar til å sikre at det norske regelverket i størst mulig grad er det samme for norske eksportører som det som gjelder for europeiske samarbeidspartnere og konkurrenter.

Wassenaar-samarbeidet

Wassenaar-samarbeidet (WA, The Wassenaar Arrangement) har som målsetning å hindre leveranser som kan føre til destabiliserende oppbygging av konvensjonelle våpen og sensitiv høyteknologi, samt å hindre terrorister og terrorgrupper i å få tilgang til slike våpen.

I 2003 gjennomførte WA for annen gang en revisjonsprosess med sikte på å styrke og videreutvikle regimets forpliktelser. Slike styrkingspro-

sesser foutsattes å finne sted hvert fjerde år. For første gang siden etableringen i 1996 ble det oppnådd enighet om en rekke substansielle tiltak for å styrke kontroll med leveranser av konvensjonelle våpen og sensitiv høyteknologi. WA fremstår nå som et solid og relevant eksportkontrollregime med høye standarder.

Norget ledet forhandlingene som førte til at felles prinsipper for nasjonal kontroll med formidling av våpen og militært materiell mellom to fremmede land ble vedtatt på plenumsrådet i desember 2003. Dette representerer et substansielt fremskritt i arbeidet for å styrke kontrollen med internasjonal våpenhandel. Det ble videre enighet om retningslinjer for kontroll med bærbare luftvernssystemer (MANPADS). Slike våpen representerer en reell fare for sivil luftfart. Videre ble det enighet om å utveksle informasjon om deltakerlandenes eksport av håndvåpen og lette våpen; om felles kriterier for kontroll med ikke-listede varer til områder hvor det foreligger bindende våpenembargoer vedtatt av FNs sikkerhetsråd eller andre relevante våpenembargoer deltakerlandene har sluttet seg til; opplegg for oppdatering av kontroll-listene; samt styrking av informasjonsutvekslingen. Norge spiller i inneværende år en ledende rolle i forhandlingene om oppdatering av kontroll-listene.

Som ledd i styrket dialog med ikke-medlemmer skal det i 2004 arrangeres et internasjonalt seminar om ansvarlighet knyttet til leveranser av sensitiv teknologi og konvensjonelle våpen.

Australia-gruppen

Australia-gruppen (AG) ble etablert i 1984 og har som formål å hindre spredning av kjemiske og biologiske våpen. Det er begrunnet mistanke om at flere land besitter slike våpen. Det er også frykt for at terrorister kan få tilgang til kjemiske og biologiske våpen eller relevante utgangsstoffer. Mange sensitive kjemikalier er billige, enkle å bruke, og virkningen kan være alvorlig i begrensede områder. For å bidra til å oppfylle Sikkerhetsrådets resolusjon 1373 av 28. september 2001 om tiltak mot terrorisme er det tatt initiativ til dialog og samarbeid med potensielle leverandørland og transittland for å forhindre terrorister i å få tilgang til utgangsstoffer for kjemiske våpen, biologiske agens eller produksjons- og spredningsutstyr. For å sikre en mest mulig ensartet etterlevelse ble det i 2002 vedtatt retningslinjer som utgangspunkt for deltakerlandenes nasjonale gjennomføring av kontrollen.

I 2003 ble det fattet vedtak om å styrke dialogen med land som ikke deltar i regimet, men som er potensielle leverandører av sensitive kjemikalier og biologiske substanser. Samtidig er det enighet om større åpenhet mellom landene i Australia-gruppen om gjennomføring av konsensusvedtak i regimet, og om å opprette en mekanisme som sikrer at landene virkelig implementerer de vedtak som blir fattet i sin nasjonale eksportkontrollgivning og -praksis. Det er opprettet en arbeidsgruppe under britisk og amerikansk ledelse med sikte på å løse tekniske spørsmål knyttet til kontroll med spredere for biologiske substanser.

Kontroll med spredning av missilteknologi.

Regimet for kontroll av missilteknologi (MTCR) har som målsetting å begrense spredning av missiler, rakettsystemer og ubemannede luftfartøy som kan levere masseødeleggelsesvåpen. MTCR, som nå består av 33 land, ble opprettet i 1987 av G-7 landene. Norge sluttet seg til i 1990. Det er utarbeidet felles liste over kontrollert teknologi og materiale, som oppdateres jevnlig.

I lys av terrortrusselen knyttet til spredning av masseødeleggelsesvåpen har MTCR vedtatt prosedyrer for forsterket informasjonsutveksling om stater som representerer en potensiell spredningsfare.

MTCR har vært det eneste internasjonale forum som har som formål å hindre spredning av leveringsmidler for masseødeleggelsesvåpen. Som ledd i styrkingen av dette arbeidet tok MTCR-landene initiativ til å utarbeide et utkast til en internasjonal adferdskodeks mot missilspredning. The Hague Code of Conduct (HCOC) ble vedtatt som et selvstendig, multilateralt instrument i Haag i november 2002.

Zangger-komiteen og Nuclear Suppliers Group (NSG)

Det er etablert to regimer for kjernefysisk-relatert eksportkontroll. Zangger-komiteen ble opprettet i 1971 som en arbeidsgruppe under Avtalen om ikke-spredning av kjernefysiske våpen (NPT) for å sikre en mest mulig enhetlig fortolkning av avtalens artikkel III.2 som krever at partene skal sikre at man ikke eksporterer materialer som kan benyttes til utvikling av kjernefysiske våpen. Zangger-komiteen ble i 1974 enige om en liste over spaltbart materiale med utgangspunkt i NPTs artikkel III.2 (kalt «trigger-listen»). I 1976

gikk en rekke land sammen og dannet Nuclear Suppliers Group (NSG) fordi man ønsket en mer omfattende eksportkontroll med kjernefysiske produkter og materiale enn den Zangger-komiteen kunne angi med utgangspunkt i NPTs artikkel III.2.

NSG består av to sett retningslinjer og to varelistes: for rene kjernefysiske materialer og teknologi (fra 1976) og for flerbruksvarer og tilhørende teknologi (fra 1992). Flerbruksregimet fra 1992 var en direkte respons på avsløringene av Iraks kjernevåpenprogram, som i vesentlig grad var utviklet på basis av flerbruksteknologi.

Retningslinjene krever som betingelse for leveranse av kjernefysiske varer at det foreligger heldekkende sikkerhetskontrollavtale med IAEA og at mottakerlandet er part i NPT.

Arbeidet med kjernefysisk eksportkontroll og ikke-spredning er betydelig styrket etter 11. september 2001. Det er tatt initiativ til styrket informasjonsutveksling, oppdatering av basisdokumenter og identifisering av produkter og teknologi som kan være særlig relevante i terrorsammenheng og i spredningssammenheng. Videre er det tatt initiativ til forsterket og utdypet dialog med land som kan virke som transittpunkt for leveranser av varer til spredningsland, og med land som det er knyttet særlig bekymring til i spredningssammenheng.

Zangger-komiteen og NSG har igangsatt en prosess i forkant av NPTs tilsynskonferanse i 2005 med sikte på å legge frem konkrete forslag om styrking av eksportkontrollaspektet i tilknytning til avtalen. Forslag skal bidra til å sikre at regimenets retningslinjer blir universielt akseptert.

Avtalen om ikke-spredning av kjernevåpen (NPT)

Avtalen om ikke-spredning av kjernevåpen (NPT) trådte i kraft i 1970 og har bidratt til å begrense antall land som har skaffet seg kjernevåpen. NPT har de siste årene vært utsatt for alvorlige påkjenninger ved at de tre landene som står utenfor avtalen (India, Pakistan og Israel) har eller antas å ha utviklet kjernevåpen. Selv om Nord-Koreas varslende uttreden av NPT er landet etter norsk syn fortsatt bundet av sine NPT-forpliktelser. Irak, Iran og Libyas kjernevåpenprogrammer har også medført belastninger for ikke-spredningsregimet.

I løpet av de siste årene er det en voksende erkjennelse av behovet for troverdige inspeksjoner utført av Det internasjonale atomenergibyrået (IAEA). Det er bred enighet om behovet for nasjo-

nale reguleringer for å sikre at kjernefysisk materiale og kjernefysisk relaterte flerbruksvarer ikke leveres i strid med bestemmelsene i NPT. Eksportkontroll har vist seg å være et av de mest problematiske områdene å få til full enighet om. Land som ikke deltar i NSG og Zangger-komiteen beskylder disse regimene for virke diskriminerende ved å hindre at alle land får tilgang til kjernefysisk teknologi.

Norge arbeider aktivt for å sikre et positivt utfall av NPTs tilsynskonferanse i 2005. Det er en sentral norsk målsetning å styrke NPTs ikke-spredningsregime, og i første rekke gjelder dette IAEAs verifikasjonsevne og mulighet til å gjennomføre troverdige inspeksjoner, samt obligatorisk tilslutning til tilleggsprotokollen. Likeledes vil Norge arbeide for at retningslinjene til NSG og Zangger-komiteen om eksportkontroll blir universelt akseptert.

IAEA sikkerhetskontrollavtaler – Tilleggsprotokollen

Det internasjonale atomenergibyrået (IAEA) i Wien har en nøkkelrolle når det gjelder gjennomføringen av tiltak for å sikre at nukleært materiale og utstyr ikke blir brukt til militære formål. Alle statspartene til NPT er pliktig til å inngå sikkerhetskontrollavtaler med byrået. Norge inngikk en slik avtale med IAEA allerede i 1972.

Irak-erfaringene tidlig på 1990-tallet viste bl.a. at de eksisterende sikkerhetskontrollavtalene ikke var tilstrekkelige. Dette ledet til fremforhandling av en modell for tilleggsprotokoller til de enkelte lands sikkerhetskontrollavtaler. Tilleggsprotokollene forplikter partene til å gi mer detaljert informasjon om aktiviteter knyttet til kjerneteknisk virksomhet og til å gi IAEA rett til uavhengig verifikasjon av at informasjonen er korrekt. En tilleggsprotokoll til Norges sikkerhetskontrollavtale av 1972 trådte i kraft 16.mai 2000. Flere inspeksjoner er allerede foretatt under tilleggsprotokollen.

Nord-Korea utviste IAEA-inspektører i desember 2002 og meddelte IAEA at landet ønsket å trekke seg fra NPT og oppheve sitt moratorium på testing av missiler. IAEA rapporterte saken til FNs sikkerhetsråd i februar 2003. Det arbeides med å finne en løsning på krisen gjennom sekspartskonsultasjoner i Beijing.

Iran er part i NPT og har inngått heldekkende sikkerhetskontrollavtale med IAEA. Likevel har Iran lenge motsatt seg inngående inspeksjoner, og først etter betydelig internasjonalt press høsten 2003 ga landet etter for et nærmere samarbeide med byrået og undertegnet Tilleggsproto-

kollen. IAEA kritiserer fremdeles Iran for utilstrekkelig samarbeid og for å holde tilbake informasjon om sine aktiviteter. Libya annonserte i desember 2003 at landet oppgir sin målsetting om å anskaffe masseødeleggelsesvåpen og at landet vil etterleve de internasjonale ikke-spredningsavtalene og samarbeide fullt ut med IAEA.

Israel, Pakistan og India er medlemmer i IAEA siden etableringen i 1957. Disse landene har imidlertid ikke inngått heldekkende sikkerhetskontrollavtaler med byrået, men har begrensede inspeksjonsavtaler knyttet til enkelte anlegg. I eksportkontrollsammenheng gir slike avtaler ikke tilstrekkelig garanti for sivil bruk. Dette innebærer at sensitive kjernefysiske varer og teknologi ikke kan leveres i henhold til NSGs retningslinjer.

Haag-kodeksen mot missilspredning

Den internasjonale adferdskodeksen mot spredning av ballistiske missiler – The Hague Code of Conduct (HCOC) mot spredning av ballistiske missiler ble lansert under en konferanse i Haag i 2002. Rundt 110 land har nå sluttet seg til kodeksen. Den største utfordringen er imidlertid å få flere land som utgjør en potensiell spredningsfare til å slutte seg til kodeksen.

Adferdskodeksen er politisk, men ikke juridisk bindende. Gjennom politiske forpliktelser og tillitsskapende tiltak skal kodeksen begrense utvikling og spredning av missiler som kan levere masseødeleggelsesvåpen. Et av de viktigste tillitsskapende tiltakene er forhåndsvarsling av utskytinger av raketter og ballistiske missiler fra eget territorium. Norge har gjennom å slutte seg til kodeksen forpliktet seg til å rapportere årlig om sine rakettskytefelt, om foretatte utskytinger samt om sin politikk på romfartsområdet. Under plenums møtet i New York i oktober 2003 tok man fra norsk side initiativ til invitasjon av observatører i tilknytning til rakettkampanjer og utskyting av missiler fra norsk territorium. Initiativet må ses på bakgrunn av ønsket om å styrke HCOC som et tillitsskapende instrument.

Fra norsk side støtter man forslag om at HCOC bør føres inn i en FN-prosess, med sikte på å utvikle et FN-instrument mot missilspredning. Fra norsk side er det ønskelig at adferdskodeksen med tiden blir et juridisk bindende instrument.

FN-registeret for konvensjonelle våpenoverføringer

FNs generalforsamling vedtok i desember 1991

en resolusjon som oppfordret medlemslandene til fra og med 1992 å rapportere årlig om sin eksport og import av tyngre konvensjonelle våpen til et eget FN-register over våpenoverføringer. Registeret inneholder opplysninger om følgende syv våpenkategorier: stridsvogner, pansrede stridskjøretøyer, tungt artilleri, jagerfly, angrepshelikoptere, krigsskip og missiler/missilplattformer. FN-registeret for konvensjonelle våpenoverføringer er ment å skape økt åpenhet om internasjonal våpenhandel. Registeret har imidlertid svakheter og gir ikke et fullstendig bilde av den internasjonale handelen med konvensjonelle våpen. Ennå er det under halvparten av medlemslandene som rapporterer til registeret. Blant disse er imidlertid nesten alle de store eksportører av tyngre konvensjonelle våpen og de fleste store importland. Norge støtter aktivt initiativ som er tatt for å utvide registeret til å omfatte flere våpenkategorier.

Sanksjonsvedtak i FNs Sikkerhetsråd. Andre vedtak om embargo.

FNs Sikkerhetsråds bindende vedtak om sanksjoner, fattet i medhold av FN-paktens kapittel VII, gjennomføres i norsk rett i forskrifts form, med hjemmel i lov til gjennomføring av bindende vedtak av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråd av 7. juni 1968 nr. 4. På denne måten blir Sikkerhetsrådets vedtak gjort til norsk rett.

Norge har deltatt i en rekke internasjonale prosesser for effektivisering av FNs sanksjonspolitik og styrking av gjennomføringen av sanksjoner. Blant annet har Norge bidratt aktivt til innføring av målrettede og tidsavgrensede sanksjoner.

Pr. 1. april 2004 gjaldt hel eller delvis våpenembargo basert på sanksjonsvedtak i FNs sikkerhetsråd mot følgende land: Irak, Liberia, Sierra Leone, Somalia, DR Kongo, samt Rwanda og nabostatene Burundi, Tanzania, Uganda og DR Kongo dersom våpen og relatert materiell er ment for bruk i Rwanda. I tillegg gjaldt et forbud mot salg og forsyning av våpen o.l. til Al-Qaida og Taliban. Norge har også valgt å gjennomføre ikke-bindende vedtak om våpenembargo mot Armenia og Aserbajdzjan.

I tillegg til ovennevnte vedtak om sanksjoner vedtatt av FNs Sikkerhetsråd, fattet OSSE i 1992 vedtak om våpenembargo i tilknytning til konflikten omkring Nagorno Karabakh. Som medlem følger Norge dette vedtaket. Norge har dessuten sluttet opp om enkelte felles holdninger fattet av

EU om våpenembargo mot visse land. Disse gjennomføres med utgangspunkt i eksportkontrollregelverket.

Med hjemmel i lov av 27. april 2001 nr. 14 (tiltaksloven) har Norge vedtatt forskrift av 4. juli 2003 om særlige tiltak mot Burma (Myanmar). I tillegg har Norge i medhold av lov av 27. juni 2003 nr. 58 om særlige tiltak mot Republikken Zimbabwe, vedtatt forskrift av 15. august 2003. Begge disse forskriftene omfatter bl.a. forbud mot eksport av våpen eller tilknyttet materiell til de to landene, samt formidling av teknisk bistand eller opplæring knyttet til slikt materiell.

Håndvåpen

Eksportkontroll og ulovlig internasjonal handel med håndvåpen står på dagsordenen i FN, EU, OSSE og i Wassenaar-samarbeidet (WA). Under Wassenaar-samarbeidets plenums møte i desember 2002 ble det vedtatt substansielle retningslinjer for å styrke deltakerlandenes kontroll med leveranser av håndvåpen og lette våpen. Norge ledet forhandlingene som førte til enighet i desember 2003 om felles Wassenaar-kriterier som utgangspunkt for medlemslandenes lovgivning for våpenformidling mellom to tredjeland.

Med utgangspunkt i FNs handlingsplan mot ulovlig handel med håndvåpen har Norge og Nederland samarbeidet om å fremme etablering av nasjonal lovgivning med kontroll med formidling av håndvåpen. I denne forbindelse er det etablert et positivt samarbeid med flere regionale organisasjoner, særlig i Afrika. Innenfor rammen av OSSE samarbeider Norge, Nederland og Tyskland om å oppnå enighet om felles prinsipper om kontroll med formidling av håndvåpen.

Under FNs generalforsamling høsten 2003 ble det vedtatt å starte forhandlinger i 2004 om en internasjonal avtale om merking og sporing av håndvåpen.

Norge har også støttet en rekke prosjekter for å bedre lovgivning, internasjonalt samarbeid og for å legge til rette for innsamling og destruksjon av håndvåpen i utsatte områder. I denne forbindelse samarbeides det nært med regionale organisasjoner.

Norge har sluttet seg til EUs felles handling om håndvåpen av 12. juli 2002.

Ulovlig våpenhandel

Innen FN, EU, OSSE og i det multilaterale eksportkontroll-samarbeidet pågår drøftinger med

sikte på å utvikle tiltak mot ulovlig våpenhandel. Mange av de væpnede konflikter i verden blir mer blodige og langvarige gjennom tilførsel av smuglede våpen. Det er en viktig og prioritert oppgave å utvikle mekanismer for å bekjempe denne virksomheten. Dette må skje ved at våpenproduserende land viser ansvar og vilje til å utøve bedre kontroll over egen eksport, og ved at man får større viten om anskaffelsesmetoder, våpenmeglere og andre mellommenn, frontselskaper osv. I de multilaterale eksportkontrollregimene utveksles informasjon, også etterretningsinformasjon, som ledd i kampen mot ulovlig våpenhandel.

Wassenaar-samarbeidets Retningslinjer for eksport av håndvåpen og lette våpen vil også bidra til å forebygge ulovlig handel. Åpenheten knyttet til eksport av håndvåpen og lette våpen er styrket ved at det også ble enighet om nye rapporteringsforpliktelser på dette området innenfor Wassenaar-samarbeidet i 2003. Et norsk initiativ

om felles elementer for lovgivning knyttet til kontroll med formidling av våpen mellom tredjeland ble også vedtatt i 2003. Dette bidrar til å forebygge ulovlig handel med våpen. En internasjonal avtale om merking og sporing av håndvåpen innenfor rammen av FN vil også være et viktig tiltak mot ulovlig våpenhandel.

Viktig også i denne sammenheng er adekvat lovgivning og et effektivt eksportkontrollapparat. Norge har tidligere bistått en rekke land med å etablere lovverk og styrke eksportkontrollsystemet, herunder de baltiske land og flere av de nye demokratier i Sentral- og Øst-Europa, samt Ukraina og Kirgisistan. Norge tar sikte på å videreføre dialogen innenfor rammen av det nordisk/baltiske samarbeidet på eksportkontroll- og ikke-spredningsområdet. Målet er å bidra til kompetanseheving i de baltiske landene med særlig fokus på kontroll- og håndhevelsesområdet.

6 Norsk forsvarsindustri og internasjonalt samarbeid

Gjennom de siste ti årene har det skjedd en omfattende tilpasning av forsvarsindustrien i Norge.

Forsvarsmateriell er blitt stadig dyrere å utvikle, og et tettere samarbeid om utvikling og produksjon av nytt materiell er blitt nødvendig. Norsk forsvarsindustri må delta i internasjonalt samarbeid og være konkurransedyktig både på det nasjonale og internasjonale marked for å overleve, og har derfor utviklet et tett samarbeid med internasjonale partnere. Flere norske forsvarsindustribedrifter har opparbeidet seg viktig nisjekompetanse og er godt posisjonert for å kunne operere som underleverandører.

Ved større materiellkjøp (over 75 mill) fra utlandet arbeider Forsvarsdepartementet aktivt for at norske bedrifter kan bidra som underleverandør. I flere tilfeller er det gjennom gjenkjøpsavtaler etablert langvarig samarbeid mellom norske og utenlandsk bedrifter om materiellutvikling og -produksjon.

Internasjonalt samarbeid om forsvarsmateriell og -teknologi foregår innenfor NATO og EU, gjennom nordisk forsvarsmateriellsamarbeid

(Norge, Sverige, Finland og Danmark), samt gjennom Nordsjø-samarbeidet (Norge, Danmark, Tyskland, Nederland og Storbritannia).

Også det nordiske samarbeidet omfattes av eksportkontroll, men avtalen nødvendiggjør ikke endringer i de nasjonale regelverkene. Det forutsettes at eksport til tredjeland reguleres slik at hver av avtalepartene enkeltvis kan kreve at produkter under avtalen ikke eksporteres til uønskede bestemmelsesland.

Norske myndigheter fokuserer på industriprosjekter som kan bidra til effektive løsninger for Forsvaret, og som samtidig støtter opp om behovet for et mer integrert samarbeid med allierte og andre samarbeidspartnere. De største bedriftene, og mest aktuelle partnerne for norsk industri er lokalisert i USA og i EU-landene.

For mindre land og deres industri vil flernasjonalt samarbeid knyttet til anskaffelse og utvikling av forsvarsmateriell bli stadig mer avgjørende for å sikre en levedyktig industri på lengre sikt. Norge vil derfor prioritere flernasjonale løsninger med utvalgte samarbeidspartnere fremover.

7 Eksporten av forsvarsmateriell i 2003

I dette kapittelet gis det oversikt over eksporten av forsvarsmateriell basert på verdien av utførsel ved salg av varer, teknologi og tjenester som omfattes av liste I. Oversiktene inneholder ikke opplysninger om midlertidig utførsel av varer for demonstrasjon eller reparasjon, eller om varer som er eller vil bli returnert til Norge. Det gis for første gang informasjon om avslag på søknader om utførselslisens. De avslagene som inngår i oversikten er formelle avslag på lisenssøknader som har vært gjenstand for behandling på basis av det norske eksportkontroll-regelverket. Det gis også informasjon om innvilgede tillatelser til formidling av forsvarsmateriell mellom to tredjeland, samt om tillatelser for overføring av produksjonsrettigheter til utlandet. Verdien av disse tillatelsene inngår ikke i totaltallene for salg av forsvarsmateriell.

Eksporten av forsvarsmateriell og tjenester

Eksporten av forsvarsmateriell, tjenester og utførte reparasjoner, er fremstilt i åtte diagrammer og tabeller¹:

- 7.1: Fordeling av eksport av A-materiell på grupper av land
- 7.2: Fordeling av eksport av B-materiell på grupper av land
- 7.3: Eksport av forsvarsmateriell fordelt på land
- 7.4: Fordeling av eksporten på vareposisjonene i liste I
- 7.5: Detaljer om eksporten fordelt på land og vareposisjoner i liste I
- 7.6: Utførte tjenester knyttet til liste I
- 7.7: Reparasjoner foretatt i Norge for utenlandske oppdragsgivere
- 7.8: Oversikt over eksporten i 1999-2003

I tillegg gis det i kapittel 7.9 en oversikt over avslag på søknader om lisens foretatt i 2003. I kapittel 7.10 gis det informasjon om tillatelser om overføring av produksjonsrettigheter og formidling av forsvarsmateriell i 2003. En oversikt over

bedrifter som har rapportert om eksport av forsvarsmateriell i 2003 finnes i kapittel 7.11.

Den samlede verdien av eksporten i 2003 var 3 023 980 000 kroner. Av dette utgjør tjenester 185 381 000 kroner og reparasjoner for utenlandske eiere 16 900 000 kroner. A-materiell (våpen og ammunisjon) utgjorde 1 599 613 000 kroner og B-materiell (annet militært materiell) utgjorde 1 424 367 000 kroner. I 2002 var den totale eksportverdien 2 354 595 000 kroner. I 2002 var den samlede verdien av eksporten 2 354 621 000 kroner. Av dette utgjorde tjenester 16 662 000 kroner og reparasjoner utgjorde 41 976 000 kroner.

Det ble utstedt 950 utførselslisenser på forsvarsmateriell i 2003, men pga. etterslepet av innvilgede lisenser fra 2002 var det 1181 gyldige lisenser i 2003.

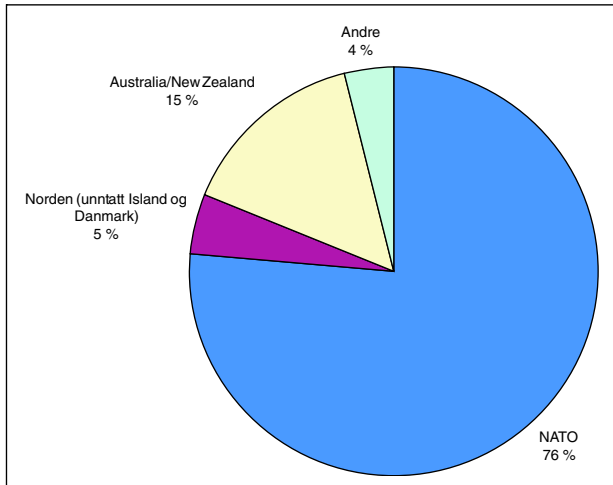
Økningen i eksporten i 2003 skyldes for en stor del levering av luftvernssystemer i forbindelse med Sjøforsvarets nye fregatter som er under bygging i Spania. I tillegg fant det sted en generell økning fordelt på de tradisjonelle mottakerne av norsk forsvarsmateriell. Dette gjelder særlig eksport til Australia, Canada, Storbritannia, Sverige og Tyskland. Det var noe nedgang i eksporten i 2003 i forhold til 2002 til Finland, Frankrike, Hellas, Tyrkia og USA. Store leveranser som finner sted i ett enkelt år bidrar ofte til denne type variasjoner i eksporten.

De nordiske landene og NATO-landene er de største mottakerne av forsvarsmateriell fra Norge. I tillegg mottok i 2003 Brasil, Chile, Japan, Sør-Korea, Malaysia og Thailand A-materiell. Bahrain, Kypros, Egypt, Kroatia, Saudi-Arabia, Singapore og Sør-Afrika mottok B-materiell.

Norsk forsvarsindustri produserer og eksporterer i liten grad komplette våpensystemer. Unntaket er sjømålsmissiler. Eksporten av sjømålsmissiler bidro i stor grad til økningen i eksporten i 2002. I 2003 representerer sjømålsmissiler økning i verdien av eksporten kun til Australia. Komponenter, deler, elektronisk utstyr og sprengstoff utgjorde den overveiende del av eksporten i 2003. Slike innsatsvarer inngår sammen med andre deler i ferdige utenlandske produkter.

Ifølge tall fra Stockholm International Peace

¹ Tallene er fremstilt i tusen kroner.



Figur 7.1 Eksporten av kategori-A materiell fordelt på grupper av land

Research Institute, SIPRI² var Norge på 15. plass blant verdens leverandører av konvensjonelle våpen i perioden 1998-2002.

De fem største leverandørene av store konvensjonelle våpen var i samme periode USA, Russland, Frankrike, Tyskland og Storbritannia. Deretter fulgte Ukraina, Italia, Kina, Nederland, Hviterussland og Sverige.

7.1 Eksporten av kategori-A materiell fordelt på grupper av land

Figur 7.1 viser hvordan den totale eksporten av kategori A materiell (våpen og ammunisjon) fordeles seg på grupper av mottakere. Som det fremgår var NATO-landene den desidert største mottaker av forsvarsmateriell i kategori A i 2003 med 76%. Deretter fulgte Australia/New Zealand med 15%, det øvrige Norden³ med 5%. Andre mottakere representerte 4% av importen fra Norge. I oversiktene i 6.3 og 6.5 i meldingen gis det detaljert informasjon om mottakerland, eksporterte varer og om verdien av eksporten.

² Kilde: SIPRI Yearbook 2003: Armaments, Disarmament and International Security.

³ Sverige, Finland, Esland, Latvia. De baltiske landene inngår her da de ikke ble NATO-medlemmer før 1. april 2004.

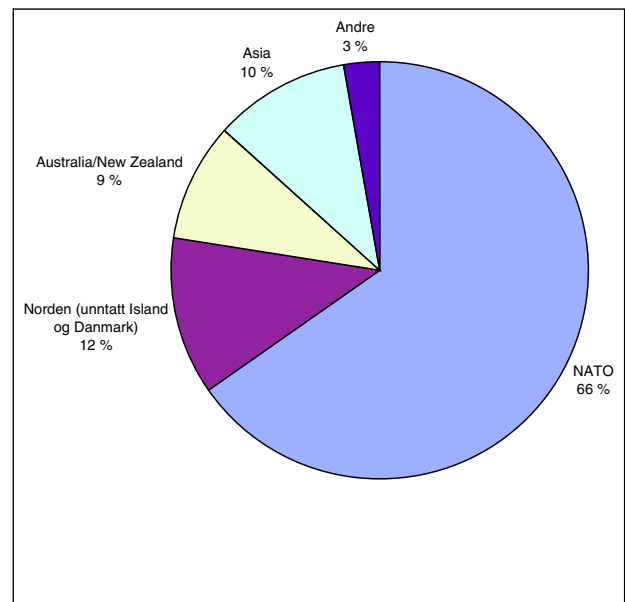
7.2 Eksporten av kategori-B materiell fordelt på grupper av land

Figur 7.2 viser hvordan den totale eksporten av kategori B-materiell (annet militært materiell) fordeles seg på grupper av mottakere. NATO-landene var også den største mottaker av forsvarsmateriell i kategori B i 2003 med 66%. Deretter fulgte det øvrige Norden³ med 12% av importen fra Norge, Asia med 10%, Australia/New Zealand med 9% og andre land med 3%. I oversiktene i 6.3 og 6.5 i meldingen gis det mer detaljert informasjon om mottakerland, eksporterte varer og om verdien av eksporten.

7.3 Eksporten av forsvarsmateriell fordelt på land

Tabell 7.1 viser hvordan verdien av eksporten av forsvarsmateriell i 2003 fordeles seg på de enkelte mottakerland. Verdien av eksporten er vist i 1000 kr.

Som det fremgår er Spania, USA, Australia og Canada de største mottakerne av kategori-A materiell. De største mottakerne av kategori B-materiell er USA, Sverige, Australia og Storbritannia.



Figur 7.2 Eksporten av kategori-B materiell fordelt på grupper av land

Tabell 7.1 Eksport av forsvarsmateriell i 2003 fordelt på land, 1000 kr

Land	Kategori A-materiell	Kategori B-materiell	Totalt
<i>Land som har mottatt materiell i kategori A:</i>			
Australia	241 417	129 223	370 640
Belgia	1 389	29 607	30 996
Brasil	184	0	184
Canada	142 382	96 272	238 654
Chile	1 172	0	1 172
Danmark	1 037	15 977	17 014
Estland	39	66	105
Finland	31 533	8 740	40 273
Frankrike	6 735	39 955	46 690
Grønland	712	0	712
Hellas	1 507	4 989	6 496
Island	229	0	229
Italia	20 069	53 884	73 953
Japan	421	0	421
Malaysia	9 251	23 920	33 171
Nederland	102	16 928	17 030
New Zealand	5	10	15
Polen	634	4 048	4 682
Slovakia	44	2 901	2 945
Spania	741 389	29 442	770 831
Storbritannia	40 774	115 891	156 665
Sveits	43 776	3 616	47 392
Sverige	43 697	166 815	210 512
Sør-Korea	1 581	0	1 581
Tanzania	5	0	5
Thailand	4 279	0	4 279
Tyskland	39 239	71 556	110 795
USA	225 816	387 787	613 603
Østerrike	195	402	597
<i>Land som bare har mottatt materiell i kategori B:</i>			
Bahrain	0	1 311	1 311
Bulgaria	0	470	470
De forente arabiske emirater	0	12 663	12 663
Egypt	0	12 181	12 181
Irland	0	164	164
Kroatia	0	5 308	5 308
Kypros	0	40 146	40 146
Latvia	0	58	58
Luxembourg	0	3 025	3 025
Portugal	0	229	229
Romania	0	785	785
Saudi-Arabia	0	60 239	60 239
Singapore	0	10 259	10 259

Tabell 7.1 Eksport av forsvarsmateriell i 2003 fordelt på land, 1000 kr

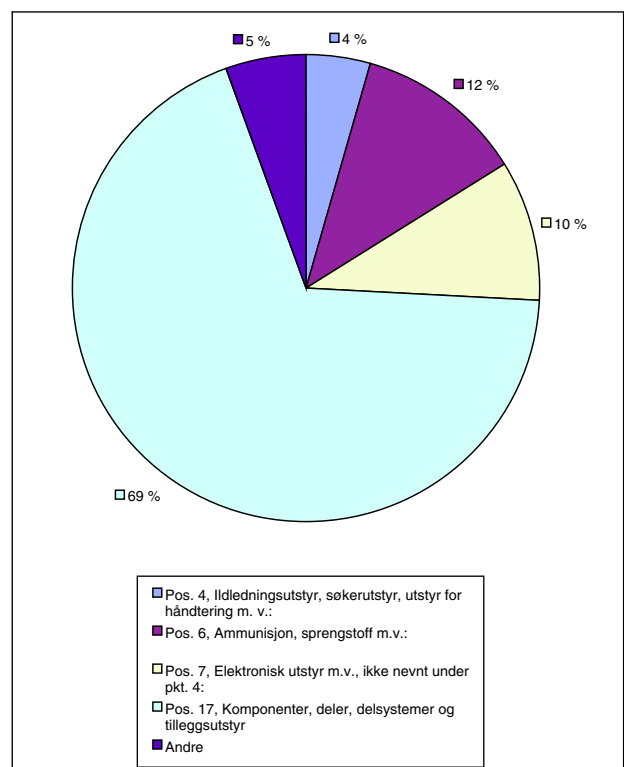
Land	Kategori A-materiell	Kategori B-materiell	Totalt
Slovenia	0	17 310	17 310
Sør-Afrika	0	921	921
Tsjekkia	0	4 379	4 379
Tyrkia	0	47 446	47 446
Ungarn	0	5 244	5 244
Unionen Serbia og Montenegro	0	200	200
Total	1 599 613	1 424 367	3 023 980

7.4 Eksporten fordelt på vareposisjonene i liste I

Figur 7.3 viser hvordan eksporten av forsvarsmateriell i 2003 fordeler seg på vareposisjonene i liste I. Som det fremgår gjelder 69% av eksporten i 2003 komponenter, deler, delsystemer og tilleggsgutstyr, 12% gjelder ildledningsutstyr, søkerutstyr, utstyr for håndtering m.v., 10% er elektronisk utstyr og 5% gjelder ammunisjon og sprengstoff. Ytterligere detaljer om denne eksporten er reflektert i 6.5 i denne meldingen.

7.5 Eksporten av forsvarsmateriell fordelt på land og varegrupper i liste I

Tabell 7.2 angir hvilke land som har mottatt forsvarsmateriell fra Norge i 2003, samt hvilke varegrupper som eksporten gjelder. I tillegg gis det en beskrivelse av materiellet. Verdien er oppgitt i 1000 kr.



Figur 7.3 Eksporten fordelt på vare posisjonene i liste I.

Tabell 7.2 Eksport av forsvarsmateriell fordelt på land og varegrupper i liste I, 1000 kr.

Posisjon i vareliste	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Beskrivelse
	A	B	A	B		
<i>Land som bare har mottatt materiell i kategori A</i>						
Australia						
17.1	0	0	0	459	459	Stativer, deler til rifler
2	1 550	0	0	0	1 550	Rakettvåpen, øvingssystem
3, 17.3	135 961	0	116 773		252 734	Missiler, deler
17.4	0	0	0	9 805	9 805	Deler til sonar
6	103 906	0	0	0	103 906	Raketter, patroner, sprengstoff
7, 17.7	0	2 116	0	48	2 164	Nattutstyr, deler
19	0	0	0	22	22	Utgangsmateriale for sprengstoff
Sum	241 417	2 116	0	127 107	370 640	
Belgia						
17.1	0	0	0	25	25	Våpendeler
17.2	0	0	0	92	92	Deler til rakettvåpen
6	1 389	0	0	0	1 389	Sprengstoff
7	0	27 320	0	0	27 320	Kryptoutstyr
17.10	0	0	0	2 170	2 170	Deler til stridsvogner
Sum	1 389	27 320	0	2 287	30 996	
Brasil						
6	184	0	0	0	184	Sprengstoff
Sum	184	0	0	0	184	
Canada						
1, 17.1	1	0	0	261	262	Rifle, våpendeler
17.2	0	0	138 731	93 151	231 882	Våpenholdere, deler
17.3	0	0	29	0	29	Sprengstoff
6, 17.6	3 621	0	0	863	4 484	Sprengstoff, deler til granater
7, 17.7	0	1 290	0	707	1 997	Nattutstyr, deler
Sum	3 622	1 290	138 760	94 982	238 654	
Chile						
1	1 172	0	0	0	1 172	Sprengstoff
Sum	1 172	0	0	0	1 172	
Danmark						
1	70	0	0	1 673	1 743	Rifler, våpendeler
6	967	2 887	0	0	3 854	Patroner, sprengstoff, løspatroner
7	0	3 643	0	120	3 763	Elektroniske syst. til stridsvogn, deler
17.9	0	0	0	7 257	7 257	Deler til jagerfly
17.10	0	0	0	397	397	Deler til stridsvogn
Sum	1 037	6 530	0	9 447	17 014	

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2003, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 7.2 Eksport av forsvarsmateriell fordelt på land og varegrupper i liste I, 1000 kr.

Posisjon i vareliste	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Beskrivelse
	A	B	A	B		
Estland						
1	39	0	0	0	39	Skiskytterrifle
7	66	0	0	0	66	Nattutstyr
Sum	105	0	0	0	105	
Finland						
1, 17.1	4	0	0	1 147	1 151	Pistol, div. våpendeler
17.2	0	0	0	1 350	1 350	Våpenstativer
6	30 179	0	0	0	30 179	Prosjektiler
7, 17.7	0	4 241	0	3 352	7 593	Avstandsmålere, reservedeler til nattutstyr
Sum	30 183	4 241	0	5 849	40 273	
Frankrike						
17.1	0	0	0	127	127	Deler til rifler
17.3	0	0	0	3 204	3 204	Utstyr til missiler
17.4	0	0	0	8	8	Deler til utskytningsrampe
17.5	0	0	0	663	663	Elektroniske komponenter
6, 17.6	6 471	1 309	229	160	8 169	Patroner, etc., deler
7, 17.7	0	34 408	0	76	34 484	Kommunikasjons- system, kryptoutstyr, detektor
19	35	0	0	0	35	Materialer for sprengstoff
Sum	6 506	35 717	229	4 238	46 690	
Grønland						
6	712	0	0	0	712	Granater
Sum	712	0	0	0	712	
Hellas						
17.3	0	0	0	1 550	1 550	Deler til missiler
17.4	0	0	0	54	54	Oppgraderingssett til ildledningssystem
6	1 507	0	0	0	1 507	Prosjektiler
17.7	0	0	0	124	124	Elektroniske komponenter
17.9	0	0	0	1 486	1 486	Deler til jagerfly
17.10	0	0	0	175	175	Deler til stridsvogn
19	0	1 600	0	0	1 600	Testutstyr for missiler
Sum	1 507	1 600	0	3 389	6 496	
Island						
1	1	0	0	0	1	Jaktrifle
6	228	0	0	0	228	Sprengstoff
Sum	229	0	0	0	229	

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2003, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 7.2 Eksport av forsvarsmateriell fordelt på land og varegrupper i liste I, 1000 kr.

Posisjon i vareliste	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Beskrivelse
	A	B	A	B		
Italia						
1	21	0	0	177	198	Rifler, deler
17.3	0	0	0	51 305	51 305	Deler til våpenstasjon
17.4	0	0	0	582	582	Deler til ildledningssystem
6	20 048	0	0	0	20 048	Patroner
7	0	1 820	0	0	1 820	Kryptoutstyr
Sum	20 069	1 820	0	52 064	73 953	
Japan						
6	421	0	0	0	421	Granater
Sum	421	0	0	0	421	
Malaysia						
6, 17.6	9 251	0	0	83	9 334	Patroner, deler
19	0	23 837	0	0	23 837	Div. materialer for ammunisjon
Sum	9 251	23 837	0	83	33 171	
Nederland						
17.1	0	0	0	2 957	2 957	Deler til våpenstativer
17.2	0	0	0	4	4	Våpendeler
6	102	0	0	0	102	Patroner
7, 17.7	0	11 022	0	18	11 040	Kryptoutstyr, reservedeler til laser
17.9	0	0	0	941	941	Flymotorer
17.10	0	0	0	1 986	1 986	Deler til stridsvogner
Sum	102	11 022	0	5 906	17 030	
New Zealand						
1	5				5	Pistoler
17.2				8	8	Deler til sikte for rakettvåpen
17.4				2	2	Deler til utskytningsrør
Sum	5	0	0	10	15	
Polen						
17.3	0	0	68	235	303	Deler til rakettmotor
6	566	0	0	0	566	Prosjektiler
17	0	3 813	0	0	3 813	Nattutstyr
Sum	566	3 813	68	235	4 682	
Slovakia						
6	44	0	0	0	44	Patroner
7	0	2 901	0	0	2 901	Nattutstyr
Sum	44	2 901	0	0	2 945	

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2003, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 7.2 Eksport av forsvarsmateriell fordelt på land og varegrupper i liste I, 1000 kr.

Posisjon i vareliste	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Beskrivelse
	A	B	A	B		
Spania						
17.3	170 654	0	0	0	170 654	Støttesystemer til missiler
4, 17.4	71 876	2 854	469 872	20 044	564 646	Luftvernssystem, deler, minesveiperutstyr
6, 17.6	7 314	0	2 633	0	9 947	Prosjektiler, deler
7, 17.7	0	2 491	0	150	2 641	Nattutstyr, deler
17.8	0	0	0	46	46	Antenneutstyr for fartøy
17.10	0	0	0	3 857	3 857	Deler til bandvogn
16	163	0	0	0	163	Luftvernssystem for trening
19	82	0	0	0	82	Materialer for granater
20	18 795	0	0	0	18 795	Teknisk underlag for luftvernssystem
Sum	268 884	5 345	472 505	24 097	770 831	
Stor- britannia						
1, 17.1	14	0	0	1 766	1 780	Rifler, lyddempere
17.3	0	0	13 028	21 271	34 299	Stridshoder, rakettmotorer
6	16 730	0	0	0	16 730	Patroner
7, 17.7	0	9 694	0	1 503	11 197	Nattutstyr, deler, kryptoutstyr
17.9	0	0	11 002	37 391	48 393	Deler til jagerfly
10	0	27 489	0	8 620	36 109	Bergningsvogner, deler
19	0	1 215	0	0	1 215	Testutstyr
20	0	6 942	0	0	6 942	Teknologi i forb. med bergningsvogner
Sum	16 744	45 340	24 030	70 551	156 665	
Sveits						
2	5 885	0	0	0	5 885	Deler til kanon
6	37 891	360	0	0	38 251	Patroner, sprengstoff
7, 17.7	0	117	0	33	150	Nattutstyr, deler
17.10	0	0	0	3 106	3 106	Deler til kjøretøyer
Sum	43 776	477	0	3 139	47 392	
Sverige						
1	110	0	98	312	520	Rifler, pistoler, deler
17.2	0	0	0	2 904	2 904	Kanonkupper, etc.
3, 17.3	4 909	0	1 621	10 491	17 021	Luftvern-missiler, deler til missiler
6, 17.6	25 447	436	8 791	243	34 917	Sprengstoff, utgangsmateriale, deler til ammunisjon
7, 17.7	0	41 195	0	49 585	90 780	Nattutstyr, kommunikasjonsutstyr, deler
17.9	0	0	0	9 552	9 552	Flymotordeler
10, 17.10	0	4 622	0	3 389	8 011	Beltevogner, deler til kjøretøyer
16, 17.16	0	33 775	0	5	33 780	Simulatorer, deler

Tabell 7.2 Eksport av forsvarsmateriell fordelt på land og varegrupper i liste I, 1000 kr.

Posisjon i vareliste	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Beskrivelse
	A	B	A	B		
19	0	30	0	0	30	Opprettingsverktøy for kjøretøy
20	2 721	10 276	0	0	12 997	Utvikling av ildledningssystem
Sum	33 187	90 334	10 510	76 481	210 512	
Sør-Korea						
6	1 581	0	0	0	1 581	Sprengstoff
Sum	1 581	0	0	0	1 581	
Tanzania						
1	5	0	0	0	5	Pistol
Sum	5	0	0	0	5	
Thailand						
6	4 279	0	0	0	4 279	Patroner
Sum	4 279	0	0	0	4 279	
Tyskland						
1,17.1	2	0	3	2 649	2 654	Pistol, deler til rifler
17.2	0	0	0	16	16	Deler til kanon
17.3	0	0	7 454	937	8 391	Deler til missil, testutstyr
4, 17.4	0	59 884	0	897	60 781	Ildledningssystemer, deler
6, 17.6	23 419	0	8 361	0	31 780	Sprengstoff, deler til granater
7, 17.7	0	4 068	0	50	4 118	Telefonsentral, kryptoutstyr, deler til nattutstyr
17.10	0	0	0	2 763	2 763	Deler til stridsvogn
19	0	0	0	292	292	Utgangsmateriale for sprengstoff
Sum	23 421	63 952	15 818	7 604	110 795	
USA						
17.1	0	7 246	0	0	7 246	Div. våpendeler
2, 17.2	30	0	168 169	24 571	192 770	øvingsvåpen, våpenstasjoner, deler
17.3	0	0	1 543	24 953	26 496	Deler til missiler
17.4	0	0	0	3 212	3 212	Antenneutstyr
6, 17.6	38 361	14	16 883	635	55 893	Sprengstoff, løsamunisjon, deler til granater
7	0	318	0	1 946	2 264	Avstandsmålere, nattutstyr, deler
17.8	0	0	0	34 371	34 371	Div. utstyr til marinefartøyer
17.9	0	0	0	252 920	252 920	Deler til flymotorer
17.10	0	0	0	24 606	24 606	Deler til kjøretøyer
18	0	12 855	0	0	12 855	Programvare for flyformål
19	830	140	0	0	970	Utgangsmateriale for spreng- stoff
Sum	39 221	20 573	186 595	367 214	613 603	

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2003, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Tabell 7.2 Eksport av forsvarsmateriell fordelt på land og varegrupper i liste I, 1000 kr.

Posisjon i vareliste	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Beskrivelse
	A	B	A	B		
Østerrike						
6	195	0	0	390	585	Granater, deler
17.7	0	0	0	12	12	Deler til nattutstyr
Sum	195	0	0	402	597	
<i>Land som bare har mottatt materiell i kategori B:</i>						
Bahrain						
7	0	1 311	0	0	1 311	Kommunikasjonsutstyr
Sum	0	1 311	0	0	1 311	
Bulgaria						
7, 17.7	0	464	0	6	470	Krypto, nattutstyr, deler
Sum	0	464	0	6	470	
De forente arabiske emirater						
7, 17.7	0	1 113	0	2 307	3 420	Kommunikasjonsutstyr, deler
16	0	9 243	0	0	9 243	Simulator
Sum	0	10 356	0	2 307	12 663	
Egypt						
7, 17.7	0	6 421	0	1 615	8 036	Kommunikasjonsutstyr, deler
19	0	4 145	0	0	4 145	Testutstyr
Sum	0	10 566	0	1 615	12 181	
Irland						
17.7	0	0	0	164	164	Deler til avstandsmåler
Sum	0	0	0	164	164	
Kroatia						
7, 17.7	0	4 926	0	382	5 308	Kommunikasjonsutstyr, deler
Sum	0	4 926	0	382	5 308	
Kypros						
7, 17.7	0	40 128	0	18	40 146	Nattutstyr, deler
Sum	0	40 128	0	18	40 146	
Latvia						
7	0	58	0	0	58	Nattutstyr
Sum	0	58	0	0	58	
Luxembourg						
17.1	0	0	0	10	10	Deler til våpenstativ
7	0	2 895	0	0	2 895	Kryptoutstyr
18	0	120	0	0	120	Krypto-programvare
Sum	0	3 015	0	10	3 025	

Tabell 7.2 Eksport av forsvarsmateriell fordelt på land og varegrupper i liste I, 1000 kr.

Posisjon i vareliste	Komplette produkt		Deler		Sum produkt og deler	Beskrivelse
	A	B	A	B		
Portugal						
7	0	229	0	0	229	Kryptoutstyr
Sum	0	229	0	0	229	
Romania						
7	0	785	0	0	785	Kommunikasjonsutstyr
Sum	0	785	0	0	785	
Saudi-Arabia						
7	0	60 239	0	0	60 239	Kommunikasjonsutstyr
Sum	0	60 239	0	0	60 239	
Singapore						
6	0	8 062	0	0	8 062	Løsammunisjon
7	0	2 197	0	0	2 197	Nattutstyr
Sum	0	10 259	0	0	10 259	
Slovenia						
7	0	17 310	0	0	17 310	Kommunikasjonsutstyr, kryptoutstyr
Sum	0	17 310	0	0	17 310	
Sør-Afrika						
17.7	0	0	0	921	921	Deler til kommunikasjonssystem
Sum	0	0	0	921	921	
Tsjekkia						
7	0	4 379	0	0	4 379	Kryptomateriell, nattutstyr
Sum	0	4 379	0	0	4 379	
Tyrkia						
17.3	0	0	0	47 370	47 370	Deler til missiler
17.7	0	0	0	76	76	Deler til laser
Sum	0	0	0	47 446	47 446	
Ungarn						
7	0	5 244	0	0	5 244	Kommunikasjonsutstyr, kryptoutstyr
Sum	0	5 244	0	0	5 244	
Unionen Serbia og Montenegro						
7, 17.7	0	171	0	29	200	Nattutstyr, deler
Sum	0	171	0	29	200	

7.6 Tjenester for utenlandske oppdragsgivere

Tabell 7.3 viser hvilke tjenester knyttet til liste I som norske bedrifter har utført for utenlandske oppdragsgivere i 2003. Verdien av tjenestene er oppgitt i 1000 kr.

7.7 Reparasjoner for utenlandske oppdragsgivere

Tabell 7.4 viser reparasjoner knyttet til materiell beskrevet på liste I som er foretatt i Norge for utenlandske oppdragsgivere i 2003. Verdien av reparasjonene er oppgitt i 1000 kr.

7.8 Utviklingen av eksporten av forsvarsmateriell, tjenester og reparasjoner 1999-2003

Figur 7.4 reflekterer utviklingen i eksporten av forsvarsmateriell fordelt på kategori-A og -B materiell, samt utførte tjenester og reparasjoner knyttet til liste I for utenlandske oppdragsgivere.

7.9 Avslag på søknader om eksport av forsvarsmateriell i 2003

I 2003 ble det gitt avslag på 13 søknader om utførelseslisens for forsvarsmateriell, samt utstyr til militær bruk. Avslagene gjelder Belize, Colombia, Indonesia, Israel, Kasakhstan, Libanon, Libya, Nepal, Nigeria, Marokko, Pakistan, Syria og Taiwan.

Tabell 7.3 Tjenester for utenlandske oppdragsgivere, 1000 kr.

Land	Tjeneste	Verdi
Australia	Kvalitetssikring av fartøyer	1 117
	Utvikling av programvare for flyformål	1 611
	Tekniske tjenester i forb. med landgangsfartøyer	3 042
Danmark	Testing av ammunisjon	110
Finland	Test av raketter	667
	Miljøtest av drivladninger	801
Kypros	Kurs, siktesystemer	518
Sverige	Test av våpensystemer	4038
	Service i forbindelse med undervannsfartøy	153
	Konstruksjon av kjøretøy	2 968
Sveits	Utvikling av ammunisjon	528
Storbritannia	Utvikling av ammunisjon	1 386
	Utvikling av radarsystem	2 190
Taiwan	Vurdering av fartøy for havnepolitiet	598
Tyskland	Utvikling av rakettmotor	3 049
	Test av panser	1 377
USA	Utvikling av rakettmotor	35 273
	Utvikling av ammunisjon	35 005
	Utvikling av kystfartøy	6 398
	Utvikling i forbindelse med missil	48 039
	Utvikling av programvare for flyformål	36 513
Sum		185 381

Tabell 7.4 Reparasjon er i 1000 kr.

Land	Varetype	Verdi
Hellas	Missiler	886
Slovenia	Nattutstyr	115
Storbritannia	Kommunikasjonsutstyr, missiler	229
Sverige	Kryptoutstyr, nattutstyr	374
Tyrkia	Missiler	525
Tyskland	Ildledningsutstyr	102
USA	Missiler	14 539
Andre	Diverse	130
Sum		16 900

Avslag på en søknad om eksportlisens innebærer ikke et generelt forbud mot eksport av forsvarsmateriell til vedkommede land. Med unntak av gjennomføring av bindende embargovedtak fattet av FNs sikkerhetsråd, opererer ikke det norske eksportkontrollsystemet med lister over land som enten kan eller ikke kan motta forsvars-

materiell fra Norge. Alle søknader om utførselslisens vurderes individuelt fra sak til sak.

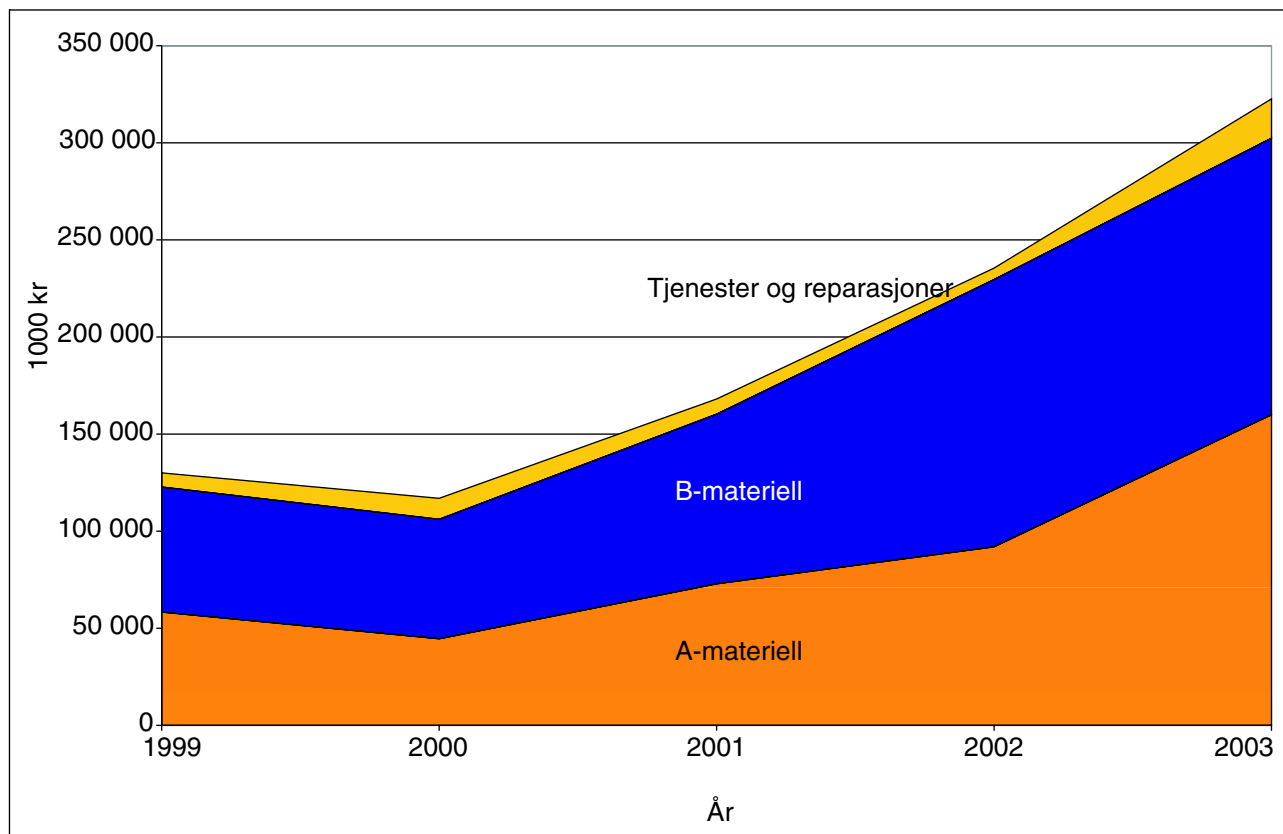
7.10 Formidling og overføring av produksjonsrettigheter

I 2003 ble det gitt fire tillatelser til overføring av produksjonsrettigheter til utlandet og én tillatelse til formidling av forsvarsmateriell fra et tredjeland til et annet.

De fire tillatelsene til overføring av produksjonsrettigheter ble gitt i forbindelse med norske bedrifters deltakelse i internasjonalt samarbeid om utvikling av forsvarsmateriell. I 2003 var den fakturerte verdien i forbindelse med disse aktivitetene rapportert å være 18 300 000 kroner.

Tillatelsen til formidling gjaldt salg av et militært kommunikasjonssystem fra Sveits til Kroatia til en verdi av 1 100 000 kroner.

Verdien av formidlings- og overføringsaktivitetene inngår ikke i tallene for eksport av forsvarsmateriell i denne meldingen.



Figur 7.4 Eksporten av forsvarsmateriell, tjenester og reparasjoner 1999–2003

7.11 Oversikt over bedrifter som har rapportert om eksport i 2003

- Alvis Moelv AS
- AME AS
- Bakelittfabrikken AS
- Bandak AS
- Bergen Sport
- DTW D.T.Wilson
- Dyno Nobel ASA
- Ericsson AS, avd. Halden
- Erik Nyhus Våpenforretning
- Flextronics International Norway AS
- FLO/Hovedarsenalet
- Ing. Ragnar Hansen AS
- Hausken
- H. Henriksen Mek. verksted AS
- Jaktdepotet
- Kitron Kongsberg AS
- Kongsberg Defence & Aerospace AS
- Kongsberg Defence Communications AS
- Kongsberg Protech AS
- Kongsberg Small Arms AS
- KRICO Norway AS
- Kværner Eureka AS
- Larsen Biathlon
- Lesje Våpen
- Nammo Raufoss AS
- Natech AS
- Nera Networks AS
- Polimoon AS, Stjørdal
- Safety & Security Service AS
- Simrad AS
- Simrad Optronics AS
- Texplo AS
- Thales Communications AS
- Trelleborg Viking AS
- Umoe Mandal AS
- Våpen-Søilen AS
- Våpensmia AS
- Vinghøg AS
- Volvo Aero Norge AS
- Winge Våpen AS

Utenriksdepartementet

tilrår:

Tilråding fra Utenriksdepartementet av 28. mai 2004 om eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2003, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid, blir sendt Stortinget.

Vedlegg 1

Utenriksdepartementets forskrifter av 10. januar 1989 til gjennomføring av utførselsreguleringen for strategiske varer, tjenester og teknologi, med senere endringer

I medhold av lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. av 18. desember 1987, § 1, jfr. Kgl. res. av 18. desember 1987 nr. 967, har Utenriksdepartementet fastsatt følgende forskrifter:

§ 1¹

- a) Ved utførsel av visse varer og tilhørende teknologi kreves det tillatelse (utførselslisens) fra Utenriksdepartementet. Lisensplikten gjelder også ved utførsel av slike varer fra lager for ufortollede varer. Likeledes kreves det tillatelse ved utførsel av nærmere angitt teknologi (herunder immaterielle ytelser, tekniske datapakker og produksjonsrettigheter for varer), og visse tjenester.
- b) Utenriksdepartementet utarbeider lister over disse varer og tilhørende teknologi. Departementet avgjør i tvilstilfeller om en vare eller teknologi er lisenspliktig eller ikke. Departementet kan foreta endringer i listene.
- c) Listene omfatter:
- Liste I: Våpen, ammunisjon, annet militært materiell og tilhørende teknologi.
Liste II: Strategiske varer og tilhørende teknologi som ikke er dekket av liste I.
- d) Tjenester knyttet til varer og teknologi på listene I og II, samt tjenester for øvrig som direkte kan tjene til å utvikle et lands militære evne, som ytes i utlandet eller her i landet for bruk i utlandet, krever tillatelse fra Utenriksdepartementet.
- e) Ved utførsel av varer og teknologi på listene I og II samt ved tjenesteytelser i forbindelse med slike varer og teknologi, kan Utenriksdepartementet kreve sluttbrukererklæringer.
- f) Uten hensyn til Utenriksdepartementets lister er det lisensplikt for utførsel av enhver vare, teknologi og tjeneste til militær bruk til områder hvor det er krig eller krig truer eller til land hvor det er borgerkrig.
- g) Uten hensyn til Utenriksdepartementets lister er det lisensplikt for utførsel av enhver vare, teknologi og tjeneste i de tilfelle der eksportøren er kjent med at varen, teknologien eller tjenesten er beregnet for eller vil bli brukt i forbindelse med utvikling, produksjon, vedlikehold, lagring, deteksjon, identifikasjon eller destruksjon av kjernevåpen, kjemiske eller biologiske våpen. Tilsvarende regler gjelder i forbindelse med utvikling, produksjon, vedlikehold eller lagring av missiler som kan levere slike våpen.
- h) Handel, formidling eller annen bistand ved salg av de militære varer og teknologi som omfattes av liste I fra et fremmed land til et annet, er ikke tillatt for personer som har bopel eller oppholdssted i Norge og norske selskaper, stiftelser og sammenslutninger uten tillatelse fra Utenriksdepartementet.

§ 2

Forhold som at bindende avtaler er inngått eller at betaling er mottatt vil ikke kunne legges til grunn for innvilgelse av utførselstillatelse. Ved salg av lisenspliktige varer til utlandet bør det derfor tas forbehold om at søknad om utførselstillatelse vil bli innvilget.

§ 3²

Unntatt fra lisensplikten i § 1 er:

- utgangsstoffer («precursors») for kjemiske våpen når det aktuelle stoffet utgjør mindre enn 10 vektprosent i en blanding eller inngår som en normal bestanddel i en forbruksvare emballert for personlig bruk. For stoffene 4, 23 og 29 under pkt. 1C350 i liste II er grensen 0,1 vektprosent.

¹ Endret ved Utenriksdepartementets forskrifter av 1. desember 1990, 9. desember 1992, 2. januar 1995, 1. august 1997 og 4. januar 2000.

² Endret ved Utenriksdepartementets forskrifter av 2. januar 1995, 15. januar 1996, 1. august 1997 og 4. januar 2000.

- varer i utenlandsk eie som returneres til utlandet etter å ha vært midlertidig innført til Norge i forbindelse med utstilling eller demonstrasjon. Unntaket gjelder ikke varer på liste I,
- redningsutstyr og oljevernutstyr som utføres i forbindelse med hjelpeaksjoner,
- våpen som tollekspederes med blankett «Erklæring om midlertidig utførsel av jakt- eller konkurransevåpen» (Justisdepartementets forskrifter om skytevåpen, våpendeler og ammunisjon av 25. januar 1963, del V),
- varer som utføres til den europeiske romorganisasjonen ESA, eller en representant for denne, og som er strengt nødvendige for organisasjonens offisielle virksomhet (artikkel VI i Vedlegg I til ESA-konvensjonen),
- varer i direkte transitt når adressat og bestemmelsesland er uendret i forhold til hva som er oppgitt ved utklarering av varene fra eksportlandet. Unntaket gjelder ikke varer på liste I,
- varer, teknologi og tjenester til bruk for den norske befolkning og til norske bedrifter på Svalbard og Jan Mayen,
- varer, tjenester og teknologi til bruk på den norske del av kontinentalsokkelen
- varer, tjenester og teknologi til bruk ombord på norskeide skip under norsk flagg, og norsk-eide luftfartøyer, i utenriksfart.

§ 4³

Utenriksdepartementets tillatelse til utførsel av varer som er lisenspliktige i henhold til § 1, gis i form av utførselslisens etter søknad på fastsatt skjema.

Når det gjelder søknader om tillatelser til utførsel av teknologi eller tjenesteytelser som nevnt i § 1, fremmes søknad i brevs form. Tillatelse vil likeledes bli gitt i brevs form.

Eksportøren plikter å legge fram alle opplysninger og den dokumentasjon som Utenriksdepartementet finner nødvendig for behandling av søknaden.

Søknaden skal være undertegnet av eksportøren eller den som har fullmakt til å handle på eksportørens vegne.

§ 5

Tillatelse til utførsel av varer og teknologi, samt ytelse av tjenester kan ikke overdras til andre uten tillatelse fra Utenriksdepartementet.

§ 6

Eksportøren skal påse:

- at varer, teknologi eller tjenester som utføres er i samsvar med innvilget tillatelse,
- at varer, teknologi eller tjenester som utføres går til det bestemmelsessted som framgår av tillatelsen,
- at varer, teknologi eller tjenester som utføres ikke fraviker de kvanta eller beskrivelser som framgår av utførselstillatelsen,
- at utførselen skjer innen den gyldighetsfrist som er satt i utførselstillatelsen,
- at særlige vilkår som er satt i utførselstillatelsen er oppfylt.

§ 7

Ved utførsel av varer som deklarerer gjennom tollvesenet skal utførselstillatelsen (utførselslisensen) legges fram for tollvesenet i original (ikke fotokopi eller liknende). Tollvesenet skriver av på lisensen det kvantum som blir utført, samt angir utførselsdatoen. Blir de varer lisensen er innvilget for utført i flere sendinger, må det påses at disse tilsammen ikke overstiger det kvantum lisensen er innvilget for. Tollvesenet tilbakeleverer utførselslisensen til eksportøren etter at avskrivningen er foretatt.

§ 8

Ved søknad om forlenging av tillatelsens gyldighetsfrist skal den sendes Utenriksdepartementet med redegjørelse av grunnen til at fristen ønskes forlenget. Det samme gjelder søknad om endring av tillatelsen. Søknaden sendes inn i form av brev.

Tilføyelser, strykninger og andre rettinger på en utførselstillatelse kan bare foretas av Utenriksdepartementet.

§ 9

Dersom en innvilget utførselstillatelse ikke nyttes, eller ikke kan nyttes i overensstemmelse med anførte vilkår, skal tillatelsen straks sendes tilbake til Utenriksdepartementet med redegjørelse om hvorfor utførselen ikke kan gjennomføres.

§ 10

Tap av innvilget utførselstillatelse meldes skriftlig til Utenriksdepartementet av eksportøren eller den som har fullmakt til å handle på eksportørens vegne.

§ 11

Eksportøren (lisensinnhaveren) skal beholde den nyttede tillatelse i tre år fra den dag gyldig-

³ Endret ved Utenriksdepartementets forskrift av 4. januar 2000.

hetsfristen for tillatelse utløper. Eksportøren plikter å sende tillatelsen til Utenriksdepartementet for kontroll dersom dette blir pålagt.

§ 12⁴

Det kan settes vilkår for innvilgning av utførselstillatelse. Vilkårene skal være forenlige med lovens formål.

§ 13⁵

Utførselstillatelse gitt i medhold av denne forskrift kan tilbakekalles dersom lisensinnehaver vesentlig misbruker tillatelsen eller vesentlig misligholder vilkårene i denne. En tillatelse kan også tilbakekalles dersom det fremkommer nye eller endrede fakta eller skjer endringer i politiske forhold i mottakerstaten eller området, som vesentlig endrer det grunnlaget tillatelsen ble gitt på. For øvrig gjelder de alminnelige reglene om omgjøring av enkeltvedtak.

§ 14

Utenriksdepartementet kan gjøre unntak fra disse forskrifter.

§ 15

Disse forskrifter trer i kraft 15. februar 1989.

Forskrift om utførsel av tungtvann, fastsatt ved Kgl. Resolusjon av 10. mars 1989 i medhold av Lov av 18. desember 1987 nr. 93.

1. Det er forbudt å utføre tungtvann fra norsk tollområde. Det er videre forbudt for personer

⁴ Ny §12 ved Utenriksdepartementets forskrift av 4. januar 2000.

⁵ Ny §13 ved Utenriksdepartementets forskrift av 4. januar 2000.

som har bopel i Norge og norske selskaper, stiftelser og sammenslutninger å forestå handel, formidling eller bistand ved salg av tungtvann fra et fremmed land til et annet. Med tungtvann forstås deuterium-oksyd og deuteriumgass hvor andelen deuterium i forhold til hydrogen er høyere enn 1:5000.

2. Utenriksdepartementet kan imidlertid gi utførselslisens når det anses godtgjort at leveransen skal anvendes utelukkende til forskning med fredelige formål, til medisinsk eller farmasøytisk formål, eller i internasjonalt samarbeid som Norge deltar i.
3. Ved leveranser hvor deuterium-innholdet overskrider 10 kg, kan utførselstillatelse etter pkt. 2 innvilges bare når det foreligger gyldig importsertifikat fra mottagerlandets myndigheter og/eller myndighetsbekreftet sluttbrukererklæring om anvendelsen og erklæring om at reeksport ikke skal finne sted uten samtykke fra norske myndigheter.

Ved leveranser hvor deuterium-innholdet ikke overskrider 10 kg, kan i stedet godtas en sluttbrukererklæring fra mottager om leveransens anvendelse.

4. Forøvrig gjelder de alminnelige vilkår knyttet til lisensiering og øvrige bestemmelser i Utenriksdepartementets forskrift av 10. januar 1989 til gjennomføring av utførselsreguleringen for strategiske varer, tjenester og teknologi.
5. Disse forskrifter trer i kraft straks.

Vedlegg 2

Retningslinjer av 28. februar 1992 for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, militært materiell, samt teknologi og tjenester for militære formål

I. Formål og anvendelsesområde

1. Disse retningslinjene er veiledende for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, militært materiell, samt teknologi og tjenester for militære formål.

Reglene for lisensinnvilgelse gjelder ikke for leveranser av ubetydelig omfang og som ikke er for militær bruk eller for politibruk.

Utgangspunktet for eksportreguleringen er følgende formuleringer i Regjeringens *erklæring* av 11. mars 1959 og Stortingets vedtak av samme dato:

Regjeringens erklæring:

«Det skal ved avgjørelsen legges vekt på de utenriks- og innenrikspolitiske vurderinger, og hovedsynspunktet bør være at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammunisjon til områder hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig.»

Stortingets vedtak:

«Stortinget tar til etterretning den erklæring Statsministeren på vegne av Regjeringen har lagt frem. Stortinget vil sterkt understreke at eksport av våpen og ammunisjon fra Norge bare må skje etter en omhyggelig vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område. Denne vurdering må etter Stortingets mening være avgjørende for om eksport skal finne sted.»

Regjeringen anser Stortingets vedtak som et bindende pålegg, og eksportreguleringen skal sikre at det blir fulgt.

2. For gjennomføringen av reguleringen anvendes lov av 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. (heretter kalt eksportkontroll-loven), samt forskrifter av 10. januar 1989 nr. 51 til gjennomføring av utførselsreguleringen for

strategiske varer, tjenester og teknologi (heretter kalt forskriftene).

3. Retningslinjene er veiledende, og fastsetter hvilke prinsipper det skal legges vekt på ved Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell med hjemmel i eksportkontroll-loven og forskriftene. Retningslinjene skal legges til grunn ved vurderingen av søknader om utførselslisens og tilatelse etter forskriftenes § 1, med referanse til liste I i Utenriksdepartementets utførselsmelding (Våpen, ammunisjon og annet militært materiell).
4. Den militærtekniske utvikling siden 1959 har medført at de hensyn som Regjeringens erklæring og Stortingets vedtak tok utgangspunkt i, bare kan ivaretas gjennom en eksportregulering som favner videre enn det som umiddelbart følger av ordlyden til erklæring og vedtak. Retningslinjene skal sikre dette. De gjelder således ikke bare ved behandling av søknader om eksportlisens for våpen og ammunisjon, men også for annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål, (se kap. IV nedenfor), ved delleveranser (se kap. VI), samt for teknologi og tjenesteyting (se henholdsvis kap. V og VII).
5. Ved behandlingen av lisenssøknader må man ha for øye at lisensplikten i mange tilfeller går lenger enn den hjemmel man har etter eksportkontroll-lovens § 1 til å nekte utførsel. Før det gis avslag på søknad om lisens, må det således være godtgjort at vilkårene er oppfylt etter loven. Ved behandling av lisenssøknader for eksport av varer med begrenset militær verdi, ved delleveranser og ved eksport av teknologi og tjenester, er det særlig viktig at det foretas en slik vurdering av hjemmelsgrunnlaget.¹

¹ Tidligere pkt.4 om COCOM utgått 1. februar 1995.

II. Landgrupper og varekategorier

1. For å lette behandlingen av lisenssøknader, anvendes følgende landgrupper:

Landgruppe 1 består av de nordiske land og NATOs medlemsland. I tillegg består gruppen av andre land som kan godkjennes av departementet som mottakere av våpen.

Landgruppe 2 består av land som befinner seg i et område hvor det er krig eller krig truer, land hvor det er borgerkrig eller land hvor en omhyggelig vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område tilsier at eksport av våpen og militært materiell ikke bør finne sted, eller land som rammes av en boikottbeslutning av FNs Sikkerhetsråd.

Landgruppe 3 består av land utenfor gruppe 1 og 2 som Norge ikke selger våpen og ammunisjon til, men som kan motta annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål.

2. Følgende varekategorier innføres:

Varekategori A:

Våpen, ammunisjon og visse typer militært materiell.

Denne omfatter våpen og ammunisjon av alle slag.

Den omfatter i tillegg annet materiell som vil kunne benyttes med vesentlig virkning til å påvirke de militære styrkeforhold ut over nærområdet, herunder materiell for havovervåking og elektroniske tiltak mot satellittbårne systemer.

Varekategori B:

Annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål.

Denne omfatter annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål, som er beskrevet i liste I i Utenriksdepartementets utførselsmelding (Våpen, ammunisjon og annet militært materiell) og som ikke har egenskaper eller bruksområder slik de er definert for varekategori A.

III. Samarbeids- og utviklingsprosjekter

Eksport av varer, tjenester og teknologi til land Norge har samarbeidsavtaler med skal tillates dersom leveransen finner sted under et prosjekt som er godkjent av norske myndigheter med det hovedsiktemål å ivareta samarbeidslandenes egne forsvarsbehov. Dersom det ferdige produkt ikke fremstår som norsk, kan det reeksporteres etter samarbeidslandets eksportkontroll-regler.

IV. Flernasjonale produkter

Ved samarbeidsprosjekter som er av en slik art at det ferdige produkt fremstår med flernasjonal identitet, kan produksjonslandets eksportkontroll-regler legges til grunn ved eksport til tredjeland.

I forbindelse med godkjenningen av samarbeidsprosjektet skal eksportvilkårene for det ferdige produkt til tredjeland avtales mellom de berørte lands myndigheter.

V. Eksport av varer med selvstendig funksjon

1. Eksportsøknaden behandles uavhengig av om utførselen til mottakerlandet skjer direkte eller indirekte.
2. Leveranser av kategori A-produkter kan ikke finne sted til andre sluttbrukere enn statlige myndigheter. Hovedsynspunktet bør være at leveranser av kategori A- og kategori B-produkter ikke kan finne sted til land i gruppe 2.
3.
 - a) For eksport av varer i kategori A vil det normalt kunne tilstås eksportlisens dersom kunden er, eller opptrer på vegne av, forsvarsmyndigheter i land i gruppe 1. Dokumentasjon må godtgjøre dette.
Lisensiering av leveranser under denne kategori til land utenfor gruppe 1 vil kreve regjeringsbehandling, og innvilgelse forutsetter fremlegging av myndighetsbekreftet sluttbrukererklæring med reeksport-klausul, dvs. erklæring som fastslår at reeksport ikke må finne sted uten norske myndigheters godkjenning.
 - b) For eksport av varer i kategori B skal det tilstås lisens for land i gruppe 1 og 3.

Dokumentasjon som godtgjør sluttbrukeren, skal kreves.

VI. Eksport av teknologi, herunder bl. a. produksjonsrettigheter og datapakker

1. Med teknologi menes her innsikt som er avgjørende for å utvikle, produsere, vedlikeholde eller bruke en vare. Det er overføring av produksjonsrettigheter som er den vanligste form for teknologi-eksport fra Norge.
2. Søknad om overføring av produksjonsrettigheter skal behandles med sikte på å sikre at overføringen ikke har som formål å omgå norsk eksportregulering.

3. Ved eksport av teknologi som inngår i samarbeidsavtaler med bedrifter eller myndigheter i andre land, skal tillatelse gis når avtalen er godkjent av norske myndigheter.
4. Ved behandlingen av søknader for eksport som ikke er ledd i myndighetsgodkjent samarbeid, skal det bringes på det rene hvilken kategori det ferdige produkt vil tilhøre.
 - a) Dersom det dreier seg om produksjonsrettigheter for en vare i kategori A, kan tillatelse bare gis for overføring til land i gruppe 1 og etter tilsvarende prinsipper som for øvrig gjelder for eksport av varer under denne kategorien.
Som vilkår for tillatelsen skal den norske selger av produksjonsrettighetene dessuten pålegges å innarbeide i kontraktbetingelsene forbehold om at eventuell sublisensiering av produksjonsrettigheter vil bli forelagt norske myndigheter for godkjenning. Utenriksdepartementet skal behandle søknad om sublisensiering på samme måte som overføring av produksjonsrettighetene direkte fra Norge.
 - b) For overføring av produksjonsrettigheter til varer i kategori B skal tillatelse i alminnelighet gis for land i gruppe 1 og 3. Utenriksdepartementets krav til dokumentasjon og kontraktbetingelser må i disse tilfeller bero på en konkret vurdering hvor bl. a. produktets egenskaper, produksjonslandets egen eksportpolitikk og skadevirkningene ved eventuell eksport til uønskede mottakere, tas i betraktning.
5. Ved andre typer teknologioverføringer kan det ikke oppstilles detaljerte retningslinjer. Vurderingen av eksportsøknaden vil måtte avhenge av i hvilken grad teknologi-overføringen knytter seg til et produkts militære funksjon. Jo mer dette er tilfelle, dess mer skal vurderingen av en søknad basere seg på retningslinjene for eksport av ferdigproduktet i tilsvarende varekategori.

VII. Del-leveranser

1. Ved del-leveranser menes leveranser av varer som ikke har noen selvstendig funksjon.
2. Ved del-leveranser under samarbeidsavtaler med bedrifter eller myndigheter i andre land, skal utførelseslisens gis når avtalen er godkjent av norske myndigheter. Det er da en forutsetning at de norske deler eller komponenter samordnes med deler fra andre leveringskilder, og

at det ferdige produkt ikke fremstår som norsk.

Det kan i disse tilfellene avstås fra dokumentasjon for sluttbruk av det ferdige produkt.

1. For del-leveranser til prosjekter som ikke er myndighetsgodkjente, og der leveransen er basert på markedstilgjengelig teknologi og på grunnlag av kundens produktbeskrivelse, skal lisens i alminnelighet innvilges til de land som ikke tilhører gruppe 2, dersom det ferdige produkt ikke fremstår som norsk. Dokumentasjon for sluttbruk av det ferdige produkt skal ikke kreves.
2. Søknad om eksportlisens for del-leveranser av annen type enn nevnt i pkt. 2 og 3 skal behandles på samme måte som ved eksport av sluttproduktet. Bestemmelsen i Kap. I, punkt 1 skal imidlertid kunne begrunne fravik av denne regel.

VIII. Tjenesteytelser

1. Tjenesteytelser kan være knyttet til utvikling, produksjon, vedlikehold og bruk av et produkt, men behøver ikke være knyttet til noe produkt for å måtte ha tillatelse etter forskriftenes § 1, pkt. e og g. Militær planlegging vil også være omfattet.
2. For tjenesteytelser som er tilknyttet militært materiell under kategori A og B, og som utgjør en vesentlig forutsetning for materiellets utvikling, produksjon, vedlikehold eller bruk, skal det gjelde tilsvarende vilkår for innvilging av tillatelse for tjenesteytelser som ved eksportlisens for selve produktet. Dersom tjenesten har en løsere tilknytning til produktet, kan en mindre streng praksis overveies.
3. For tjenester som ikke er konkret knyttet til en vare, men som vedrører militær planlegging, skal tillatelse normalt innvilges til land i gruppe 1 og ikke innvilges til land i gruppe 2. Innvilgelse til andre mottakerland må vurderes konkret med utgangspunkt i tjenesteytelsens antatte militære og mulige politiske virkning, og godkjennes av departementet.

IX. Prosedyreregler

1. Søknader som behandles etter disse retningslinjer, bør være ferdigbehandlet av Utenriksdepartementet senest etter 12 uker for kategori A-produkter og senest etter 6 uker for øvrige søknader.

2. Ved vurdering av tekniske sider og bruksområde for produkt, teknologi, data-pakke eller tjeneste konsulteres om nødvendig Forsvarsdepartementet ved Forsvarets forskningsinstitutt.
 3. Dersom søknaden om eksport berører viktige forsvarsspørsmål eller materiell-samarbeid med andre land, skal uttalelse innhentes fra Forsvarsdepartementet.
 4. Dersom søknaden om eksport berører viktige norske næringsinteresser, skal uttalelse innhentes fra Næringsdepartementet.
-

Vedlegg 3**Oversikt over medlemskap i de multilaterale eksportkontrollregimene**

Tabell 3.1

Land	Zangger-komiteen	Nuclear Suppliers Group (NSG)	Australia-gruppen	Regimet for eksportkontroll av missil-teknologi (MTCR)	Wassenaar-samarbeidet
Argentina	x	x	x	x	x
Australia	x	x	x	x	x
Belgia	x	x	x	x	x
Brasil		x		x	x
Bulgaria	x	x	x		x
Canada	x	x	x	x	x
Danmark	x	x	x	x	x
EU			x		
Finland	x	x	x	x	x
Frankrike	x	x	x	x	x
Hellas	x	x	x	x	x
Hviterussland		x			
Irland	x	x	x	x	x
Island			x	x	
Italia	x	x	x	x	x
Japan	x	x	x	x	x
Kasakhstan		x			
Kina	x				
Kypros		x	x		
Latvia		x			
Luxembourg	x	x	x	x	x
Nederland	x	x	x	x	x
New Zealand		x	x	x	x
Norge	x	x	x	x	x
Polen	x	x	x	x	x
Portugal	x	x	x	x	x
Romania	x	x	x		x
Russland	x	x		x	x
Slovakia	x	x	x		x
Slovenia	x	x			
Spania	x	x	x	x	x
Storbritannia	x	x	x	x	x
Sveits	x	x	x	x	x

Tabell 3.1

Land	Zangger-komiteen	Nuclear Suppliers Group (NSG)	Australia-gruppen	Regimet for eksportkontroll av missil-teknologi (MTCR)	Wassenaar-samarbeidet
Sverige	x	x	x	x	x
Sør-Afrika	x	x		x	
Sør-Korea	x	x	x	x	x
Tsjekkia	x	x	x	x	x
Tyrkia	x	x	x	x	x
Tyskland	x	x	x	x	x
Ukraina	x	x		x	x
Ungarn	x	x	x	x	x
USA	x	x	x	x	x
Østerrike	x	x	x	x	x
Sum	35	40	33	33	33